

تجربه‌نگاری - ۴

**رویداد ملی فرهنگ و
هنر ماجد ایران
(فرها)**

این مجموعه در گفت‌وگو با مدیران، کارشناسان و دست‌اندرکاران این تجربه تدوین شده است.
- انتشار آن به صورت کاغذی در شمارگان بسیار محدود است.
- می‌توانید فایل این گزارش و دیگر گزارش‌های مجموعهٔ تجربه‌نگاری را در پایگاه اینترنتی www.ricac.ac.ir
و Farhang.gov.ir دریافت کنید.
پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
مرکز روابط عمومی و اطلاع‌رسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
تجربه‌نگاری - ۴
عنوان: فرهنگ و هنر مساجد ایران (فهما)
نویسنده: ارمغان جوادنیا
ویراستار: مهناز احدی
شمارگان: چاپ محدود

فهرست مطالب

۱۰	پیشگفتار.....
۳	مقدمه.....
۷	فصل اول: روایت فهما؛ فهما و پیشینه آن.....
۷	سند تحول فهما.....
۸	خانواده محوری.....
۸	مسجد پایه‌ای.....
۹	توجه به بانوان.....
۹	اهداف فهما.....
۱۰	گامی برای همدلی.....
۱۱	فصل دوم: شاخصه‌های «فهما».....
۱۱	قرآن و عترت.....
۱۱	مناسبت‌های ملی و مذهبی.....
۱۲	فضای مجازی و رسانه.....
۱۲	خلاقیت و نوآوری.....
۱۳	ادب و هنر.....
۱۳	کتاب و کتابخوانی.....
۱۵	فصل سوم: «کانون‌ها»؛ نقاط قوت فهما.....
۱۵	مهم‌ترین ویژگی‌های کانون‌های مساجد.....
۱۶	«کانون‌ها» به روایت وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی.....
۱۷	مساجد موفق، کانون‌های مطلوب.....
۱۹	فصل چهارم: زمین بازی جدید در عرصه فرهنگی.....
۱۹	زیانکده مساجد؛ ابتکار خلاقانه کانون‌ها.....
۲۰	سه‌شنبه‌های تکریم.....
۲۰	طرح ملی «تابستانه فهما».....
۲۳	فصل پنجم: پیشی گرفتن روستاها در طرح «فهما».....
۲۷	اهل سنت در طرح «فهما».....
۲۹	فصل ششم: شبکه رابطان فهما.....
۳۰	زیست‌بوم بچه‌های مسجد.....
۳۸	پایتخت فهما.....
۴۱	فصل هفتم: «ایران قوی»؛ محک فعالان فرهنگی.....
۴۲	شبستان‌ها و رواق‌ها.....
۴۲	رواق‌های «ایران قوی».....
۴۶	شبستان‌های «ایران قوی».....
۴۷	شبستان فرهنگ.....
۴۷	شبستان هنر.....
۴۷	شبستان نوآوری.....
۴۸	رقابت تنگاتنگ کانون‌ها در «ایران قوی».....
۵۱	فصل هشتم: چالش‌های طرح «فهما».....
۵۱	کرونا؛ فرصت یا تهدید.....
۵۲	کلام آخر.....

پیشگفتار

یکی از معایب ساختار اداری در ایران عدم انتقال مکتوب تجربه به نسل‌های بعدی است. تجربه اغلب از راه شفاهی و در چارچوب دانش فردی منتقل می‌شود و هیچ انباشت تجربه‌ای شکل نمی‌گیرد و تجربه افراد و سازمان به دانش تبدیل نمی‌شود.

ما اکنون از بسیاری از پروژه‌ها و کارهای مهمی که در طول سالیان و دهه‌ها در ایران انجام شده‌اند روایتی همه‌جانبه و دقیق نداریم که در آن موانع، مسائل، ارزیابی‌ها و چگونگی تبدیل ایده اولیه به رویداد یا فضا یا اثر توضیح داده شده باشد. اغلب از طریق محتوایی که برای تبلیغات یا روابط عمومی تولید شده‌اند می‌توانیم به برخی و تنها به برخی از جوانب این کارها یا رویدادها پی ببریم، اما در این گزارش‌ها بنا به ویژگی‌ها نه از جزئیات خبری می‌توان یافت، نه از روایت و نه احتمالاً از معایب و موانع و سختی‌ها.

با چنین نگاهی درباره پروژه‌های خاصی که در دوره اخیر در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - دولت دوازدهم - پیگیری شدند، روایت‌هایی مستند به صورت مکتوب تهیه شده‌اند تا در آنها از ایده تا شکل‌گیری و اجرا مورد توجه واقع شوند. این روایت‌ها در چارچوب ویژگی‌های زیر تهیه خواهند شد.

هدف از این تجربه‌نگاری‌ها گزارش عملکرد نیست. به همین دلیل از کاستی‌ها هم سخن گفته‌ایم تا آیندگان با خواندن آن نگاهی کارشناسانه‌تر پیدا کنند و درباره استمرار یا اصلاح یا توقف آن تصمیم بگیرند.

در این گزارش‌ها فعالیت‌های قابل‌اعتنایی که در دوره جدید بنیان‌گذاری و اجرا شدند و به موفقیت رسیدند یا به دلایلی به موفقیت نرسیدند برای تجربه‌نگاری انتخاب شدند تا اقدامی باشد برای تبدیل دانش ضمنی به دانش آشکار که به مدیران بعدی منتقل شود یا به کار برنامه‌ریزان، پژوهشگران و کارشناسان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بیاید.

هدف ما در تدوین این گزارش‌ها عبارت بود از:

- انتقال تجربه‌های مدیریت فرهنگی؛
- کمک به شکل‌گیری دانش بومی در مدیریت فرهنگی؛
- کمک به شناخت میدان مدیریت فرهنگی در ایران؛
- کمک به شناخت ظرفیت‌ها و موانع کارهای ابتکاری در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ و
- کمک به تقویت برنامه‌های خلاقانه فرهنگی.

امیدواریم این کار در حد خود تأثیرگذار باشد و به پیشرفت کشور اسلامی و عزیزمان کمک کند.

محمد سلگی

رئیس پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

همایون امیرزاده

رئیس مرکز روابط عمومی و اطلاع‌رسانی وزارت

فرهنگ و ارشاد اسلامی

مقدمه

اینجا یکی از محله‌های جنوب تهران است؛ محله‌ای با بافت قدیمی و کوچه پس کوچه‌های تنگ و باریک و خانه‌های یکی دو طبقه سیمانی و آجری؛ محله‌ای آرام و به دور از هیاهوی شهر که مراکز فرهنگی و هنری چندانی ندارد و سرگرمی این روزهای اهالی رفتن به مساجد و شرکت در کلاس‌های فرهنگی و هنری آن است. برای اینکه از برنامه‌های فرهنگی مساجد این محله مطلع شوم، از کنار دستفروشان‌ی که بساطشان را در پیاده‌رو محله پهن کرده‌اند رد می‌شوم و وارد یکی از مساجدی که درب سبزرنگی دارد و بسیار قدیمی است می‌شوم. در حیاط مسجد چرخی می‌زنم و منتظر می‌مانم. پسر بچه‌ای که لباس ورزشی قرمز رنگی به تن دارد با توپ فوتبالش وارد می‌شود. خودش را سرگرم می‌کند تا دوستانش از راه برسند. وقتی تیمشان تکمیل شد همراه مربی به نزدیک‌ترین سالن ورزشی محله می‌روند. هر کدام در جایگاهی که از پیش برایشان تعیین شده قرار می‌گیرند و با سوت داور بازی را شروع می‌کنند. در پایان مربی آن‌هایی را که استعداد خوبی دارند شناسایی کرده و برای مسابقات آماده‌شان می‌کند.

بعد از تماشای مسابقه از آنجا خارج می‌شوم و به سمت مسجد دیگری حرکت می‌کنم. گلدسته‌های لاجوردی زیبای مسجد از دور خودنمایی می‌کنند. هنوز نرسیده‌ام که دختری همراه مادرش وارد مسجد می‌شود. او، که برای حضور در کلاس‌های خوشنویسی آمده، بعد از اینکه از مادرش خداحافظی می‌کند، وارد کلاس می‌شود. دفتر و قلم و دواتش را روی میز می‌گذارد و با سرمشق استاد شروع به خطاطی می‌کند. بوی عطر مرکب در فضای کلاس می‌پیچد و سکوت کلاس با صدای جیرجیر قلم در پهنای کاغذ می‌شکند.

از کلاس خارج می‌شوم و به مساجد محله‌های دیگر تهران می‌روم. برای اینکه به شرق تهران بروم سوار مترو می‌شوم تا از ترافیک ماشین‌ها و هوای دودآلود تهران جان سالم به در ببرم. هر چند در مترو هم جمعیت آدم‌ها کلافه‌کننده است، اما بهترین راه برای فرار از ترافیک ماشین‌هاست. از لابه‌لای جمعیت عبور می‌کنم و خودم را به بیرون مترو می‌رسانم. وارد یکی از محله‌های شرق تهران می‌شوم؛ محله‌ای متفاوت با معماری قدیمی و مدرن شهری که مراکز فرهنگی و هنری قابل توجهی دارد. باین حال برخی از خانواده‌ها ترجیح می‌دهند فرزندانشان را به جای کلاس‌های فرهنگی خصوصی با هزینه‌های هنگفت به مساجد ببرند. سراغ مسجد محله را از اهالی می‌گیرم و به راهم ادامه می‌دهم. به مسجدی با نمای آجری قرمز رنگ و گنبد و گلدسته‌های سبزرنگ می‌رسم. از پله‌های مسجد بالا می‌روم و به طرف سالن اجتماعات حرکت می‌کنم. وارد سالن می‌شوم. بچه‌ها گرد هم جمع شده‌اند که همگی از علاقه‌مندان تأثیر هستند. هر کدام لباس‌های مخصوصش را پوشیده و مشغول اجراست. همگی به خوبی در نقششان

فرورفته‌اند و آنچه آموخته‌اند با زبانی نرم به تماشاچیان انتقال می‌دهند و در صورتی که کارگردان از اجرای آن‌ها راضی باشد وارد مرحله دیگری می‌شوند و خود را برای برنامه‌های خاص آماده می‌کنند. بعد از تماشای تئاتر به سمت منطقه شمال تهران حرکت می‌کنم. وارد یکی از محله‌های اعیان‌نشین و مدرن می‌شوم. محله‌ای که کوچه پس کوچه‌های آن رانه خانه‌های یکی دو طبقه، که برج و باروهای سر به فلک کشیده احاطه کرده است. در این محله هرچند عده زیادی از جوانان و نوجوانان، به واسطه درآمد بالای خانواده‌هایشان، از خدمات مراکز فرهنگی و هنری خصوصی بهره‌مند می‌شوند، اما کانون‌های فرهنگی مساجد نیز طرفداران خود را دارند. یکی از این مساجد که نمای آجری زرد رنگی هم دارد فعالیت‌های متنوعی برای اهالی محله در نظر گرفته است که اجرای سرود یکی از این برنامه‌هاست. در این مسجد، بچه‌ها با لباس‌های سفید در یک خط کنار هم ایستاده‌اند و با صدای زیبایشان به تمرین سرود می‌پردازند و خود را برای جشن‌ها و مراسم‌های مناسبی آماده می‌کنند. همین‌طور که زیر لب سرود بچه‌های مسجد را زمزمه می‌کنم از آنجا خارج می‌شوم و به سمت محله دیگری در غرب تهران روانه می‌شوم. در این محله که بخشی از آن را بافت روستایی با خانه‌های کلنگی قدیمی و بخش دیگر آن را بافت شهری با برج‌ها و آپارتمان‌های بلندبالا تشکیل داده است، کانون‌های فرهنگی مساجد در کنار خانه‌های فرهنگ و فرهنگسراها کارکرد قابل توجهی دارند. برای همین هم وارد یکی از مساجد محله می‌شوم. در یکی از کلاس‌ها بچه‌ها با زبان انگلیسی آشنا می‌شوند و در کلاس دیگر با آبرنگ و گواش طراحی می‌کنند. در کتابخانه مسجد نیز کودکان دور تا دور میز چوبی زرد رنگی نشسته‌اند و کتابی مقابلشان گذاشته شده است. مربی کتابی را که مناسب سن آن‌هاست معرفی کرده و آن را به صورت قصه برایشان تعریف می‌کند و در پایان از آن‌ها می‌خواهد که برداشتشان از آن را هرچند خلاصه بیان کنند. در این کلاس‌ها بچه‌ها از همان کودکی با فرهنگ کتاب و کتابخوانی آشنا می‌شوند. این‌ها بخشی از برنامه‌های کانون‌های فرهنگی مساجد است که با اجرای طرح «فهما» توسعه پیدا کرده است؛ طرحی که برای ارتقای فرهنگی بین جوانان و نوجوانان تلاش‌های زیادی را در کلان‌شهرها، شهرها و روستاها انجام داده است. هرچند این روزها به واسطه بیماری منحوس کرونا فعالیت‌های فرهنگی و هنری برخی از مراکز فرهنگی متوقف شده است، اما برنامه کانون‌های مساجد در تمامی شهرها و روستاها از طریق فضاهای مجازی و با رعایت پروتکل‌های بهداشتی در حال انجام است که مشروح آن را می‌خوانید:

مساجد، پایگاه فرهنگی محلات

در گذشته‌های خیلی دور که هنوز محله‌ها آباد نشده بودند و مراکز فرهنگی و هنری در جای‌جای شهر رشد نکرده بودند، مساجد تنها پایگاه اجتماعی محله‌ها بود. بچه‌ها یا در کوچه پس کوچه‌های خاکی شهر، گل کوچک و گرگم به هوا بازی می‌کردند یا در کلاس‌های اجتماعی و فرهنگی مساجد محله - اردوهای تفریحی و شنا و آموزش قرآن - شرکت می‌کردند. با گسترش شهرنشینی و توسعه فناوری هم

بازی‌های سنتی جای خود را به فضاهای مجازی داد و هم‌بچه‌ها از کلاس‌های فرهنگی مساجد فاصله گرفتند، به طوری که این فضاها به بخش مهمی از زندگی آن‌ها تبدیل شدند. با ورود «فهما» به مساجد و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و هنری اما مساجد رنگ و بوی دیگری گرفتند و چند صباحی است که این فعالیت‌ها به شکل گسترده‌تری در مساجد انجام می‌شوند. با توسعه کلاس‌های فرهنگی و هنری و کارگاه‌های متنوع آموزشی در مساجد نه تنها ارتباط سالم‌تری بین بچه‌ها شکل گرفته، بلکه توانمندی آن‌ها در حوزه‌های مختلف نیز شکوفا شده است. در واقع فضای مساجد این روزها با فضاهای فرهنگی و هنری عجین شده و شور و حال خاصی را به این مراکز بخشیده است. شاید امروز بتوان از مساجد، که اصلی‌ترین پایه‌های فرهنگی این مرز و بوم هستند و قرن‌ها در فرهنگ ایرانی و اسلامی نقش داشتند، به‌عنوان مهم‌ترین مراکز فرهنگی و هنری در شهرها و روستاها نام برد که جوانان و نوجوانان زیادی را جذب خود کرده و تأثیر بسزایی در توسعه فرهنگی کشور داشته است. در این کلاس‌ها که برای همه گروه‌های سنی در نظر گرفته شده‌اند، بچه‌ها با توجه به ذائقه و استعدادهایی که دارند یک یا چند کلاس را انتخاب می‌کنند و با هم‌زیستی اجتماعی آشنا می‌شوند؛ هم‌زیستی‌ای که مدت‌های مدیدی است به واسطه فضاهای مجازی شکل دیگری یافته است، تا جایی که امروز کمتر می‌توان جوانان و نوجوانانی را دید که روی در روی هم قرار بگیرند و گفت‌وگوی دوستانه داشته باشند. از این رو، طرح «فهما» توانسته این نوع هم‌زیستی را بین نسل جوان گسترش دهد.

بچه‌های مسجد، که تا چند دهه پیش فعالیتشان محدود به انجام فرایض دینی از قبیل اقامه نماز جماعت و یادگیری قرآن بود، اکنون در پرتو «فهما» فعالیت‌های گسترده‌تری را تجربه می‌کنند. امروز بچه‌های مسجد، در کنار یادگیری آموزه‌های دینی، با همسالان خود وقت بیشتری را می‌گذرانند و در کلاس‌های فرهنگی و هنری از جمله کتابخوانی، طراحی، خطاطی، نقاشی، ورزش، خیاطی، موسیقی، تئاتر، نمایش، مهارت‌آموزی و توانمندسازی، و زبان‌های خارجی شرکت می‌کنند.

علاوه بر این، طرح «فهما» از خانواده‌ها نیز غافل نشده و برای استحکام روابط خانواده شرایطی را فراهم کرده تا آن‌ها نیز بتوانند در کنار بچه‌هایشان در کارگاه‌های آموزش تقویت بنیان خانواده حضور پیداکنند تا در دوره‌ای که بحران‌های خانوادگی و آسیب‌های اجتماعی به زنگ خطری سهمگین تبدیل شده است، پیوند میان والدین و بچه‌ها مستحکم‌تر شود.

فصل اول: روایت فهما؛ فهما و پیشینه آن

ریشه «فهما» را می‌توان از نزدیک به سه دهه پیش جست‌وجو کرد؛ زمانی که نهادهای دولتی تصمیم گرفتند به کانون‌های فرهنگی هنری مساجد جان تازه‌ای بدهند. از همان زمان ستاد «فهما» با عنوان ستاد عالی کانون‌های فرهنگی - هنری مساجد کشور به پیشنهاد وزیر وقت، دکتر علی لاریجانی، و بر اساس مصوبه ۳۰۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۷۱ فعالیت خود را آغاز کرد تا ظرفیت مساجد با توجه به شرایط روز ارتقا پیدا کند و جایگاه فرهنگ و هنر پُررنگ‌تر از قبل شود.

این ستاد با محوریت خانه‌های امن الهی بر روی زمین و بر اساس رهنمودها و منویات معمار کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره)، و رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی)، با هدف مقابله با تهاجم فرهنگی غرب و ایجاد مسجد تراز اسلامی شکل گرفت تا به واسطه این مهم، نقش واقعی فرهنگی و تبلیغی مساجد و استفاده بهینه از امکانات دستگاه‌های دولتی احیا شود. با شروع فعالیت کانون‌ها، افراد گرد هم آمدند و مدلی را مبنی بر کانون در دل مسجد شکل دادند و تعداد کانون‌ها یکی پس از دیگری افزایش یافت، تا جایی که تعداد کانون‌های ثبت شده در کشور به ۲۵,۹۹۳ عدد رسیده و تا لحظه تنظیم گزارش به ۲۶,۰۲۰ ارتقا پیدا کرده است که از حیث پراکندگی جمعیتی، تمامی شهرها و روستاها و استان‌های کشور و همچنین مناطقی که اهل سنت در آن‌ها سکونت دارند را نیز شامل می‌شود.

سند تحول فهما

پس از این اقدامات، سند تحول راهبردی ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور نیز در شورای عالی سیاست‌گذاری کانون‌های مساجد تصویب شد. وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی رئیس این شورا، و وزرای ورزش و جوانان و آموزش و پرورش و همچنین رئیس بسیج کشور نیز اعضای این شورا هستند که هر سه ماه یک بار جلساتی را برای پیشبرد اهداف مورد نظر برگزار می‌کنند.

بنا به گفته‌های حبیب‌رضا ارزانی، رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور و مشاور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی دولت دوازدهم، در این سند که افق ۱۴۱۴ در آن دیده شده، توجه به موضوعاتی چون خانواده محوری، مسجد پایه‌ای و بانوان مبنا قرار گرفته است.

گفتنی است که این سند تحول به یک برنامه سه‌ساله و دو برنامه هفت‌ساله تقسیم شده است. اکنون دو سال از آغاز این برنامه سه‌ساله گذشته و قرار است در سال جاری به پایان برسد. در این سند

عملیاتی، هفت بسته و ۱۳۳ اقدام طراحی و پیش‌بینی شده‌اند. با رونمایی از این سند تحول، فعالیت کانون‌ها همه‌ساله رصد و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

خانواده‌محوری

از آنجا که خانواده به‌عنوان یکی از ارکان مهم جامعه نقش بسزایی در برقراری ارتباط نسل جوان با مسجد دارد، در طرح «فهما» توجه به خانواده‌ها نیز در اولویت قرار گرفته است. متولیان فرهنگی و هنری عزمشان را جزم کرده‌اند تا از حضور خانواده‌ها در مساجد بیش از گذشته بهره‌مند شوند. به همین دلیل با برنامه‌های از پیش تعیین‌شده آن‌ها را هم وارد مساجد کرده تا از این طریق بتوانند به رشد و شکوفایی جامعه کمک کنند. در این میان، آن‌طور که برنامه‌ریزی شده، خانواده‌ها هفته‌ای یک بار هم شده پا را فراتر از خانه‌هایشان گذاشته و راهی مساجد می‌شوند تا از این طریق پیوندی محکم میان مساجد و خانواده‌ها صورت گیرد. علاوه بر این، کانون‌های فرهنگی هنری مساجد برای کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی فعال شده‌اند و کارگاه‌هایی را در این خصوص تدارک دیده‌اند که با استقبال زیادی از سوی خانواده‌ها روبه‌رو شده‌اند.

یکی از شرکت‌کنندگان این کارگاه‌ها خانم نسبتاً جوانی است که اعتیاد همسرش او را به مسجد محله کشانده است؛ آن یکی مرد مسنی است که برای رفع مشکلات پسر و عروسش در کارگاه آموزشی مسجد محله شرکت کرده است؛ کمی آن طرف‌تر دختری ایستاده که همسرش به او خیانت کرده و حال خوشی ندارد. این‌ها همگی به کارگاه آموزشی مسجد محله‌شان آمده‌اند تا راهی برای حل بحران‌های خانوادگی و استحکام بنیان خانواده پیدا کنند.

مسجد پایه‌ای

اگر مسجد را به‌عنوان پایگاه اصلی فرهنگی اجتماعی محل قلمداد کنیم، می‌توانیم بسیاری از انتظارات نظام اسلامی در عرصه‌های مختلف را در این مکان مقدس محقق کنیم. ارتباط با خانواده‌ها، شهدا، پایش وضعیت محله از جنبه اقتصادی، آسیب‌های اجتماعی و بسیاری از موارد دیگر از رهگذر فعالیت‌های مسجدی محقق می‌شود. موضوع مسجد محوری و ارائه خدمات فرهنگی و اجتماعی در سطح محله‌ها از اهمیتی قابل توجه برخوردار است و اساساً محله اسلامی شکل نمی‌گیرد مگر آنکه افراد تأثیرگذار محل در فعالیت‌های مسجدی مشارکت داشته باشند؛ بنابراین طبیعی است که موضوع مسجد محوری باید به‌عنوان یک اصل در همه مجموعه‌های مرتبط با مساجد در اولویت کار قرار داشته باشد. هر چقدر مسجد و کارکردها و ساختارهای آن را بازخوانی و تقویت کنیم و بتوانیم با جامعه امروز بهینه‌سازی کنیم، نتیجه چندبرابری از حضور مساجد در حل مشکلات عایدمان خواهد شد. بنابراین شناخت نیازهای روزانه از محله، منطقه و شهرهایی که مساجد در آن واقع شده‌اند یکی از مهم‌ترین مسائل در مورد این فعالیت‌هاست. ضمن اینکه نقشه جغرافیایی جامع از مساجد می‌تواند در تحقق

این اهداف مؤثر باشد. همچنین با جذب اقشار مختلف مردم به مسجد به ویژه قشر نوجوان و جوان، بانبوهی از نیروهای فعال جهادی و متدین روبه‌رو خواهیم شد که در مسیر تحقق اهداف نظام اسلامی گام برخواهند داشت.

توجه به بانوان

از آنجا که زنان نقشی مهم و سازنده در فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی و مهم‌تر از همه، تربیت فرزندان خود دارند، در طرح «فهما» بر حضور آن‌ها در مساجد تأکید زیادی شده است، تا جایی که حدود ۴۰ درصد از اعضای کانون‌های مساجد را زنان تشکیل می‌دهند و این یکی از دستاوردهای مهم این کانون‌هاست.

در این میان، برخی از زنان، با توجه به مشغله‌های خانوادگی و فرهنگی، مسئولیت این کانون‌ها را هم بر عهده گرفته‌اند. یکی از این افراد بانویی است که با داشتن چهار فرزند و فعالیت خارج از خانه، مدیریت یکی از کانون‌های فرهنگی و هنری را هم عهده‌دار بوده و مدت‌مدتی است که با بچه‌های مسجد همراه شده است. تعدادی دیگر از بانوان مسجد نیز در تولید و اشتغال خانگی از قبیل صنایع دستی، خیاطی و آشپزی فعالیت دارند و هنرهای خود را به دختران و بانوان جوان انتقال و آموزش می‌دهند.

حتی برخی از کانون‌های فرهنگی هنری مساجد بانوان فعال در عرصه تولیدات و اشتغال خانگی را شناسایی کرده و گروهی در فضای مجازی ایجاد کرده‌اند تا بانوان از ظرفیت‌ها و تجربه‌های یکدیگر استفاده کنند. حضور بانوان مسجدی در این فعالیت‌ها نشان می‌دهد که زنان نه تنها به اقتصاد خانواده کمک می‌کنند که گاهی اقتصاد خانواده توسط زنان سرپرست خانوار می‌چرخد.

توجه به پژوهش یکی دیگر از برنامه‌هایی است که از سوی رابطان خواهد در کانون‌های مساجد انجام می‌شود و قرار است هسته‌های پژوهشی نیز در این زمینه تشکیل شوند. یکی از ظرفیت‌های مسجد برای بانوان این است که حضور آن‌ها در فعالیت‌های مساجد باعث می‌شود نقش تربیتی‌شان در زندگی تکمیل شود و راحت‌تر بتوانند فرزندانشان را تربیت کنند و در کنار نقش همسری و مادری خود، افرادی فعال در عرصه‌های قرآنی، فرهنگی و اجتماعی باشند و فرزندان خود را نیز به سمت وسوی پایگاه محوری اسلام یعنی مسجد سوق دهند. زنان امروز و مادران فردا با ورود به مساجد می‌توانند راه را برای تقویت بنیان‌های فکری فرزندانشان و تربیت آن‌ها باز کنند و آن‌ها را برای ورود به جامعه آماده کنند.

اهداف فهما

ستاد هماهنگی کانون‌های مساجد کشور برای توسعه بیشتر فعالیت کانون‌های فرهنگی هنری مساجد اولین مرحله رویداد پایتخت «فهما» را در سال ۹۸ دنبال کرد.

طرح ملی «فهما»، که مخفف «فرهنگ و هنر مساجد ایران» است، قصد دارد با معرفی فعالیت‌های کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد، ظرفیت شبکه عظیم مساجد را ارتقا دهد. در واقع این طرح پله‌ای برای ارتقا و فرصتی ارزشمند برای استفاده از ایده‌هاست که به ایجاد شبکه ملی و افزایش رقابت سالم

بین کانون‌ها کمک قابل توجهی می‌کند. اساس کار در این نهاد نشان دادن جلوه‌های هنری موجود در مساجد و ارتباط با معبود است تا خانواده‌ها و جوانان با مفهوم واقعی آن آشنا شوند. هدف از شکل‌گیری نظام «فهما» ایجاد فضای رقابتی و مدیریتی کانون‌ها، هماهنگی و انسجام، نشاط‌آفرینی، تحول‌گرایی، برانگیختن کانون‌ها، و استفاده از فضای مجازی و فناوری نوین است. این رویداد در قالب یک شبکه منسجم فراگیر در عرصه فرهنگی و دینی و مسجد پایه فعالیت می‌کند. از ویژگی‌های خوب نظام «فهما» رقابت سالم، نظام امتیازبندی، خدمات و کیفیت بندی است تا در این نظام شایسته‌سالاری و توزیع دقیق و عادلانه انجام شود. حمایت عادلانه در حوزه خدمات و توزیع امکانات نیز از دیگر مزایای این طرح است.

در کنار اهداف مطرح شده، اما، شناخت سطحی از امکانات و شناسایی زیرساخت‌های فعالان فرهنگی کانون‌ها در مساجد کشور، رقابت و رشد و شکوفایی جوانان و نوجوانان، پاسخ‌گویی به مطالبات مردمی، بررسی و حل آسیب‌های اجتماعی، تحقق دستاوردهای انقلاب و مقابله با هجوم همه‌جانبه مخالفان و دشمنان نظام نیز از دیگر مواردی است که این طرح به دنبال آن است. دکترازان، با بیان اینکه ارتباط با مساجد بسیاری از مشکلات را رفع می‌کند، معتقد است: «هنر یکی از راه‌های جذب خانواده‌ها به خصوص نسل جوان به شمار می‌رود. همه تلاش ما این است که این هنر مؤمنانه را به خانواده‌ها نشان دهیم تا افراد بیشتری جذب مسجد شوند».

گامی برای همدلی

مساجد به‌عنوان مردمی‌ترین سازمان‌های مردم‌نهاد ظرفیت بالایی برای جلب مشارکت مردمی در عرصه‌های مختلف اجتماعی - فرهنگی با هدف پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی دارند. در همین راستا، کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در سال‌های اخیر، در کنار ارتقای فرهنگ و هنر کشور، گام‌هایی هم برای تقویت بنیه ایمان، همدلی، کار و ایثار در محیط خانواده و حتی مقابله با آسیب‌های اجتماعی برداشته‌اند و در این بخش‌ها نیز به موفقیت‌های قابل توجهی دست پیدا کرده‌اند. به‌عنوان نمونه، این کانون‌ها، با هدف آسیب‌زدایی از کانون خانواده، مراکزی را برای مشاوره در حوزه‌های مختلف روان‌شناسی، تربیتی، اجتماعی، خانوادگی و حقوقی دایر کرده‌اند به طوری که می‌توان از آن به‌عنوان یکی از رسالت‌های مهم کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در طرح «فهما» یاد کرد. از مهم‌ترین رویکردهای کانون‌ها فعالیت در حوزه اجتماعی است تا از طرق مختلف آسیب‌های اجتماعی را رفع کنند و این با جذب جوانان به مساجد امکان‌پذیر است، زیرا اگر جوانان جذب مسجد شوند کمتر به سوی آسیب‌های اجتماعی گرایش پیدا می‌کنند. به باور مشاور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، در صورتی که جایگاه اجتماعی واقعی مساجد محقق شود، اعتیاد، طلاق و دیگر آسیب‌های اجتماعی نیز بی‌تردید کاهش قابل توجهی خواهند یافت.

فصل دوم: شاخصه‌های «فهما»

با توجه به نقش و اهمیت رویداد ملی «فهما»، ۸ شاخصه اصلی و ۳۶ شاخصه فرعی برای آن تعریف شده که ارتقای فعالیت‌های قرآنی، شبکه‌سازی و سامان‌دهی، ارتقای فعالیت‌های ادبی و هنری، ارتقای فرهنگ کتاب و کتابخوانی، غنی‌سازی اوقات فراغت، پاسداشت مناسبت‌های ملی و مذهبی، فضای مجازی و رسانه، و خلاقیت و نوآوری از جمله شاخصه‌های اصلی این طرح است که به تفکیک شرح داده می‌شوند:

قرآن و عترت

فلسفه وجودی کانون‌ها ناظر به نشر معارف، قرآن و عترت است. همان‌طور که جوانان و نوجوانان مهارت‌های قابل توجهی در حوزه‌های کامپیوتر، نقاشی، تئاتر و سرود دارند، باید با کتاب آسمانی و زندگی و آموزه‌های پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) نیز آشنایی داشته باشند. به همین منظور، یکی از برنامه‌های مهمی که در طرح ملی «فهما» گنجانده شده است توسعه فعالیت‌های قرآنی است.

طرح‌هایی چون هر مادر یک مربی قرآنی، تفسیر کوتاه قرآن کریم، ارائه ایده‌های مسجدی قرآن محور، قرائت قرآن در شب عاشورا، برگزاری دوره‌های مقدماتی و تخصصی روخوانی و روان‌خوانی، قرائت و حفظ و تفسیر قرآن کریم ویژه ائمه جماعات مساجد، ثبت و بارگذاری مستندات در سامانه بچه‌های مسجد و تشکیل حلقه‌هایی برای قرائت و آموزش متون اسلامی و کتاب‌هایی نظیر نهج البلاغه و صحیفه سجادیه از جمله طرح‌های مهم قرآنی‌اند که در کانون‌های مساجد در دست اجرا قرار دارند. البته برگزاری محافل انس با قرآن کریم، جزء خوانی قرآن در ماه مبارک رمضان، برگزاری مسابقات متعدد قرآنی در کانون‌ها و کتابخانه‌های مساجد، برگزاری دوره‌های آموزشی همخوانی و تواشیح، اجرای پویش‌های قرآنی در فضای مجازی، توزیع قرآن و نهج البلاغه، مفاتیح و صحیفه سجادیه در مساجد، اجرای طرح تلاوت «نور» از دیگر فعالیت‌های شاخص کانون‌های قرآنی در رویداد ملی «فهما» هستند.

مناسبت‌های ملی و مذهبی

از دیگر فعالیت‌های «فهما» توجه به مناسبت‌های خاص مذهبی و انقلابی است که از آن‌ها با عنوان «یوم‌الله» یاد می‌شود.

«ایام‌الله» از جمله مناسبت‌هایی است که در متون و آموزه‌های دینی مورد تأکید قرار گرفته است. از این رو، ویژه‌برنامه‌های پاسداشت مناسبت‌های ملی و مذهبی نیز به برنامه‌های مهم «فهما» اضافه شده است.

در برگزاری مناسبت‌های ملی و مذهبی باید به روش‌هایی توجه شود که ممکن است در راهبری و مدیریت مناسبت‌ها تأثیرگذار باشند و یکی از اقدامات خوب کانون‌های فرهنگی هنری مساجد توجه به مناسبت‌های اصیل مذهبی و انقلابی است که این امر باید فراتر از توجه کمی باشد. اساساً نوع اقدامات و فعالیت‌های فرهنگی، بیش از آنکه درخور توجه کمی و عددی باشد، مستلزم نگاه کیفی است؛ لذا تحلیل محتوا، تربیت نیروی انسانی و شبکه‌سازی در این نوع فعالیت‌ها از اهمیت به مراتب بالاتری برخوردارند. درواقع کانون‌ها برای هر مناسبتی برنامه‌های ویژه‌ای تدارک می‌بینند که ویژه‌برنامه مناسبت‌های مختلف تحت عنوان «ایام‌الله» است که از بارزترین مصادیق آن البته دهه مبارک فجر انقلاب اسلامی است.

فضای مجازی و رسانه

در عصری که «دهکده جهانی» خوانده می‌شود و رسانه‌ها نقشی بی‌بدیل در شکل‌دهی افکار عمومی دارند، زبان رسانه می‌تواند فعالیت‌های قابل توجهی در زمینه‌های فرهنگی و اسلامی و القای مفاهیم صحیح اسلام انجام دهد.

طبیعی است که طرح ملی «فهما» به این مسئله بی‌توجه نبوده است و استفاده و بهره‌وری از ظرفیت‌های این بستر را در کانون توجه خود قرار داده است. بهره‌مندی از فضای مجازی می‌تواند قالبی جدید و متفاوت از گذشته باشد، زیرا از این طریق می‌توان افراد جدید را جذب کرده و مسجد و فعالیت‌های مسجدی را معرفی کرد. این همان فرصتی است که در «فهما» به آن توجه شده است. چنان‌که در همان نخستین سال اجرایی شدن، این طرح توانست با کمک رسانه‌ها به تصویرسازی‌های دقیق از اهداف فرهنگی مساجد و افزایش قدرت ارتباط‌گیری آن‌ها بپردازد.

خلاقیت و نوآوری

مسئله نوآوری و خلاقیت همواره از مهم‌ترین نیازهای جامعه ما بوده است. در «فهما» نیز به این مهم توجه شده است و سعی شده در این طرح حتی الامکان به فرصت‌ها و ظرفیت‌هایی که می‌توانند به خلق نوآوری و ایده‌پردازی‌های جدید و خلاقیت برای نسل جوان منجر شوند توجه شود.

از جمله عواملی که می‌تواند به خلق نوآوری و ایده‌پردازی‌های جدید در عرصه‌های مختلف منجر شود همانا ایجاد فضای رقابت است. «فهما» با طراحی عرصه‌هایی برای مسابقات و رقابت‌های سالم و دوستانه و درعین حال نوآورانه و خلاقانه سعی کرده بستری مناسب را برای شکوفایی خلاقیت‌های نسل‌های جوان کشورمان از طریق مساجد فراهم کند.

در همین راستا، رویداد ملی «فهما» شرایط مطلوبی را برای کانون‌های مساجد ایجاد کرده است که نوآوری، خلاقیت و توانمندی این کانون‌ها در آن متجلی می‌شود. چنان‌که می‌دانیم، مساجد از ظرفیت بزرگی در حوزه کارآفرینی و نوآوری برخوردارند که می‌توانند از این جنبه نیز برای کشور فرصت‌های

بی‌نظیری را رقم بزنند. این مسئله وقتی اهمیت بیشتری می‌یابد که بدانیم در مساجد به دلیل تعهد بالای کاری مسجدی‌ها و همچنین وجود زمینه کار جمعی و اشتراکی در این اماکن مذهبی - فرهنگی ظرفیت بی‌بدیلی وجود دارد که می‌تواند حتی در حوزه کارآفرینی در سطح ملی نقشی مهم ایفا کند.

ادب و هنر

در دنیای امروز، توجه به هنر از مهم‌ترین مؤلفه‌های جوامع مختلف است که در کشور ما نیز این مقوله در جهت‌گیری‌های فرهنگی اқشار مختلف جامعه‌مان سهمی تعیین‌کننده داشته است. بنابراین نهادی مذهبی - فرهنگی مثل مساجد نمی‌تواند نسبت به این مسئله بی‌توجه باشد. به بیان دیگر، هر طرح و اقدامی زمانی می‌تواند ضمانت توفیق و بازدهی داشته باشد که اولاً به هنر و زبان و ظرفیت‌های آن آشنا باشد و ثانیاً در بهره‌گیری هرچه بیشتر از این ظرفیت‌ها تلاش کند. این همان مسئله‌ای است که در «فهما» نیز به‌طور جدی به آن پرداخته شده است.

چنان‌که امروز مقوله هنر به‌عنوان گفتمان اصلی کانون‌های «فهما» در جذب نسل جوان به مسجد توانسته است موفقیت‌های قابل‌قبولی را رقم بزند. ضمن اینکه اساساً هنر بخشی از زندگی انسان است؛ انسان نمی‌تواند به تعالی برسد و به هنر دست پیدا نکند. در این میان البته، هنرهای نمایشی شاید از ابعاد تأثیرگذاری بیشتری بر فرهنگ برخوردار باشند، چرا که این دسته از هنر در واقع نماد خلاقیت و پویایی در میان اقلام و انواع مختلف فعالیت‌های هنری هستند که در اثبات هویت هنری مؤثرند و از این رهگذر توانسته‌اند رشد هنر بچه‌های مسجد را در پی داشته باشند.

بر همین اساس، توجه به هنر در «فهما» سبب اهتمام هرچه بیشتر در راستای ارتقای فعالیت‌های ادبی و هنری به‌عنوان یکی از شاخصه‌های این طرح ملی شد که از آن جمله می‌توان به اجرای سرود، فیلم، تئاتر، نمایش و هنرهای تجسمی اشاره کرد که در کانون‌های مساجد همواره مورد توجه جدی قرار گرفته‌اند.

کتاب و کتابخوانی

یکی دیگر از اقدامات قابل‌توجهی که در دل طرح «فهما» انجام شده گسترش و توسعه فرهنگ کتاب و کتابخوانی است. افزایش غنای علمی و مطالعاتی همواره یکی از مؤلفه‌های مهم در تمدن نوین اسلامی محسوب می‌شود که تحقق این مهم در گرو تقویت فرهنگ کتاب و کتابخوانی است. بر همین اساس، افزایش سرانته مطالعه در کشور همواره از اهداف مهم این طرح بوده است، چرا که با عنایت به این مسئله، متولیان فرهنگ و هنر تلاش دارند نهضت مطالعه مفید در این رویداد فرهنگی بتواند جامه عمل بپوشد. برای همین هم اکنون چندی است که طرح «شنبه‌های کتاب» در مساجد کلید خورده است. «شنبه‌های کتاب» یکی از طرح‌های ویژه‌ای است که در مساجد اجرا شده و به‌نوبه خود اقدامی فاخر و قابل‌توجه بوده است. بر این اساس، از آنجا که روز شنبه متعلق به پیغمبر گرامی اسلام است و

بزرگ‌ترین معجزهٔ پیامبر(ص) کتاب است، شنبه‌های هر هفته افراد گرد هم می‌آیند و کتاب می‌خوانند. در برخی از مساجد روحانی کتابی معرفی می‌کند و شرکت‌کننده‌ها در مدت تعیین شده کتاب مورد نظر را مطالعه می‌کنند. در مساجد دیگر، نوجوانان و جوانان به معرفی کتاب می‌پردازند. برخی دیگر اما کتاب‌های مورد نظر را خلاصه‌نویسی می‌کنند. علاوه بر این‌ها، مساجد دیگری هم هستند که برای ارتقای فرهنگ کتاب و کتابخوانی اقدام به توزیع کتاب‌های اهدایی کرده‌اند.

فصل سوم: «کانون‌ها»؛ نقاط قوت فهما

کانون‌های مساجد تلفیقی از تفکرات مذهبی و فعالیت‌های فرهنگی و هنری هستند که در ارتقای سطح فرهنگ جامعه و گرایش جوانان و نوجوانان به امور مساجد نقشی بسزا دارند. به عبارت دیگر، تأسیس این کانون‌ها در سال‌های اخیر موجب شده جوانان و نوجوانان، چه در شهرها و چه در روستاها، جذب مساجد شوند و در این میان، ظرفیت‌های فرهنگی مساجد بیش از پیش ارتقا یابد که این مهم به نوبه خود یکی از دستاوردهای مهم در این حوزه است که از اهمیت بالایی برخوردار است.

کانون‌های مساجد در واقع یکی از بازوان و بخش‌های فعال وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی هستند که به‌عنوان بخشی از مسجد در کنار هیئت امناء، پایگاه‌های بسیج و ائمه جماعات فعالیت می‌کنند. علاوه بر این، شواهد حاکی از آن است که تا امروز کانون‌های مساجد در حوزه فرهنگ و هنر در بستر مسجد فعالیت خوبی داشته‌اند و بازتاب خوبی در بین جوانان، نوجوانان و حتی خانواده‌ها داشته‌اند، به‌گونه‌ای که می‌توان از این کانون‌ها به‌عنوان پل ارتباطی اهالی فرهنگ، هنر و رسانه با مساجد نام برد. این در حالی است که به گفته مسئولان، کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشوری این سال‌ها، حتی فراتر از فرهنگ و هنر و اسناد بالادستی، مسئولیت خدمت خالصانه به مردم را بر عهده داشته‌اند و در تمام رویدادها و حوادث گام‌های مؤثری برداشته‌اند که انشاءالله مصداق بارز «وَمَا خَلِقْتُ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ؛ وَجَنِّ وَاَنْسَ رَانِيَا فَرِيدِمَ جَزْبَرَايَ اَنَكِه مَرَا بِيْرَسْتَنْد» (الذاریات، آیه ۵۶، ترجمه محمد مهدی فولادوند) خواهند بود.

مهم‌ترین ویژگی‌های کانون‌های مساجد

اولین ویژگی کانون‌های مساجد مردمی بودن آن‌هاست. حوزه‌های اداری مجموعه‌های پرتکلف را تشکیل می‌دهند، اما مردم خالص و زلال هستند و کانون‌های مساجد به دلیل برخاستن از جمع مردم دارای روحیه‌ای صمیمی و بی‌تکلف هستند.

ویژگی دوم کانون‌ها بُعد دینی آن‌هاست. بخش مهم هویت اجتماعی در سراسر جهان، به خصوص ایران، در بُعد دینی است و کانون‌های فرهنگی و هنری در مهم‌ترین پایگاه‌های دینی، یعنی مساجد، فعالیت‌های خود را اجرایی می‌کنند.

سومین ویژگی کانون‌ها فراگیری آن‌ها در کشور است. کمتر مجموعه‌ای در کشور وجود دارد که شبکه وسیعی در شهرهای بزرگ و کوچک، روستاها و محلات داشته باشد. هر اداره یا وزارتخانه‌ای نهایتاً در برخی شهرها دارای شعبه است، اما کانون‌های مساجد، با گستردگی ۲۶ هزار کانونی، هم‌اکنون در بخش‌های بسیاری از کشور دارای شعبه‌اند.

«کانون»ها به روایت وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی

چنان‌که سید عباس صالحی، وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، گفته است: «کانون‌ها تا زمانی که این سه طعم خود را حفظ کنند لذیذ هستند. این ترکیب سه‌گانه به کانون‌ها ویژگی خاصی می‌دهد. البته در کنار این ویژگی‌ها رویداد ملی «فهما» نیز موجب شده ظرفیت‌های غیردقیق کانون‌ها دقیق‌تر شناخته شوند، به‌گونه‌ای که امروز می‌توانیم بر اساس داشته‌ها برنامه‌ریزی کنیم».

به گفته صالحی، از دو زاویه باید به بازسازی مسیر حرکتی کانون‌ها پردازیم؛

۱- محور اول در حوزه کارکردهای درونی؛ در حوزه کارکردهای درونی مهم‌ترین نکته شبکه‌سازی است که باید از طریق فعالیت‌های پیش‌بینی‌شده، مجموعه‌ها را به یکدیگر مرتبط کنیم تا انتقال تجربیات صورت گیرد.

۲- محور دوم در حوزه کارکردهای بیرونی است؛ تصویرسازی درست از کانون‌ها و مساجد، پیوندسازی و جریان‌سازی فرهنگی.

همچنین به گفته او، «طرح‌های انجام‌شده در رویداد ملی «فهما»، به‌طور مثال، در حوزه اقتصاد مقاومتی، ورزش، سرود و کارهای نمایشی نشان می‌دهند که کار صورت گرفته است، اما شبکه لازم است تا تجربیات به تمام کانون‌های مساجد منتقل شود و به‌نوعی با یکدیگر پاس‌کاری داشته باشند. در رویداد ملی «فهما» نقطه‌گذاری روی انسان‌ها صورت گرفت و نباید بچه‌های مسجد را رها کرد. در امر شبکه‌سازی نباید تنها به کانون‌ها اکتفا کنیم، بلکه باید افراد را شبکه‌ای کنیم و از ظرفیت آن‌ها در سال‌های بعد استفاده کنیم.

مرحله اول برای شبکه‌سازی ایجاد بستر اطلاعاتی بود که با پرتال بچه‌های مسجد رقم خورد».

صالحی پس از بیان طرح‌ها و اقدامات مرحله اول - ناظر به شبکه‌سازی ایجاد اطلاعات - به ترسیم مرحله دوم پرداخته و در این خصوص می‌افزاید:

«در مرحله دوم، ایجاد شبکه اجتماعی درونی باید در دستور کار قرار گیرد تا بتوانیم به ارتقای فرم و محتوا در کانون‌های مساجد دست پیدا کنیم و دائماً در این حوزه‌ها به آموزش پردازیم تا کار بچه‌های مسجد در حوزه‌های مختلف کمتر از حد استاندارد نباشد».

بر اساس صورت‌بندی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، الگوسازی سومین کارکرد درونی کانون‌هاست. امروزه برگزیدگان طرح ملی «فهما» باید دست‌یاری و کمک خود را به سمت کانون‌های متوسط و پایین‌دراز کنند و موجب ارتقای آنان شوند.

به باور صالحی اما، درمورد حوزه فعالیت‌های کارکردهای بیرونی کانون‌های مساجد باید گفت که اولین کارکرد در این حوزه تصویرسازی درست از کانون‌ها و مساجد است. امروز مردم یا مساجد را به درستی نمی‌شناسند، یا نسبت به آن‌ها دید خوبی ندارند. کانون‌های مساجد باید با ارائه تصویر صحیح، بدون اغراق و دروغ این کم‌فهمی و بدفهمی را کاهش دهند و در این راه هدف باید این باشد که ۲۵ هزار کانون مساجد به ۸۰ هزار کانون، و ۲ میلیون عضو آن به ۶۰ میلیون عضو برسد که طرح «فهما» در

سال اول با کمک رسانه‌ها توانست تصویرسازی دقیق و افزایش قدرت ارتباط‌گیری را محقق کند. ایده دوم در این کار پیوندسازی است. از آنجایی که گسست و گسل امروز جامعه بشری را آزار می‌دهد، این پیوندسازی در حوزه‌های دیگر مانند ورزش، کودک و نوجوان و هنر نیز ارزشمند است. جریان‌سازی سومین کارکرد بیرونی کانون‌هاست. جریان فرهنگی هنری، فرهنگی ورزشی، فرهنگی اقتصادی، فرهنگی تفریحی مسجدی می‌تواند بخش‌های زندگی ما را متحول کند که این رویکرد باید در جامعه نشر و گسترش یابد. جشنواره «فهما» مقدمه‌ای بود و باید کار طولانی‌تری در این حوزه شکل گیرد.

مساجد موفق، کانون‌های مطلوب

کانون‌های فرهنگی و هنری براساس یک قاعده و نظم خاص به طرح ملی «فهما» و مساجد راه می‌یابند؛
۱. اولین قاعده همانا جمعیت مساجد است. براساس برنامه ششم توسعه، کانون‌ها در مساجدی می‌توانند راه‌اندازی شوند که جمعیتشان بیش از هزار نفر باشد.

۲. قاعده دوم تقاضای کانون از سوی امام جماعت مسجد است. در صورتی مساجد می‌توانند از نعمت کانون برخوردار باشند که امام جماعت مسجد خواستار آن باشد.

۳. قاعده سوم اتحاد و هماهنگی ارکان مسجد است. ساختار کانون‌های فرهنگی هنری مساجد به گونه‌ای طراحی شده است که در ارکان آن انسجام وجود دارد، یعنی امام جماعت در رأس ارکان کانون، و هیئت امناء و فرمانده بسیج و شخصیت‌های فرهنگی در ارکان آن قرار دارند و کمترین اختلاف را میان ارکان کانون شاهد هستیم. در واقع یکی از ویژگی‌های یک مسجد موفق این است که همه ارکان آن با یکدیگر متحد و هماهنگ باشند.

در این میان، کانون‌ها هم باید چند شاخصه داشته باشند. مرتضی طاهریان، سرپرست معاونت سامان‌دهی و شبکه‌سازی ستاد هماهنگی کانون‌های مساجد کشور، در گفت‌وگو با نویسنده این گزارش، معیارهای کانونی مطلوب را چنین تعریف می‌کند:

«پیش از هر چیز مهم‌ترین مسئله فعالیت عمومی کانون‌هاست. به‌عنوان مثال، مباحث قرآنی و عترت باید در کنار سایر مباحث قرار گیرد. در غیر این صورت نمی‌توان آن را کانون تلقی کرد، چرا که فلسفه وجودی کانون‌ها در این است که بخش مهمی از فرهنگ ناظر به نشر معارف و قرآن و عترت است. بنابراین همه کانون‌ها باید به این رویکردها توجه ویژه داشته باشند. به بیان دقیق‌تر، بچه‌های کانون باید بتوانند به‌درستی قرآن بخوانند و با زندگی چهارده معصوم آشنایی حداقلی داشته باشند. آن‌ها همان‌طور که در کامپیوتر، نقاشی و سرود به خوبی فعالیت می‌کنند باید بتوانند آیات قرآن را هم از بر کنند، چرا که در این صورت زیننده نیست. بنابراین کانون‌ها باید حداقل در یک رشته تخصصی حرفی برای گفتن داشته باشند». هم‌اکنون براساس آخرین آمار اعلامی از سوی مسئولان، حدود ۳۰ هزار مسجد در کشور موجود است که در ۲۶ هزار تای آن کانون تأسیس شده است و در صورت تأمین اعتبار، ۴ هزار کانون دیگر نیز راه‌اندازی می‌شود.

فصل چهارم: زمین بازی جدید در عرصه فرهنگی

با اجرای طرح «فهما» باب جدیدی در عرصه فرهنگی کشور ایجاد شده است، تا جایی که از آن به عنوان «یک زمین بازی جدید» در عرصه فرهنگی نام برده شده است. به این معنا که ستاد کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور یک زمین بازی و یک عرصه فعالیت جدید به نام «فهما» را طراحی کرده که بر اساس سند تحول کانون‌های فرهنگی هنری مساجد تعریف شده است.

این گفته‌ها در حالی قابل طرح است که بنا به گفته‌های متولیان کانون‌های «فهما»، استقرار نظام فهما نیاز دیروز، امروز و فردای ستاد کانون‌های مساجد است، چرا که برای ارزیابی عملکرد کانون‌ها نیازمند شاخص بودیم و باید ملاک و مبنایی برای این کار تعریف می‌شد. به گفته دکتر حبیب‌رضا ارزانی، مشاور وزیر و رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور، کانون‌های فرهنگی هنری مساجد باید بر اساس فعالیت‌هایی که انجام می‌دهند طبقه‌بندی شوند. ضمن اینکه مسیر، مقصد و هدف‌گذاری‌ها برای فعالیت کانون‌ها باید معین و از پیش تعریف شده باشند. او همچنین ایجاد رقابت سالم و توزیع اعتبارات به شکل عادلانه و درست را از دیگر مزیت‌های نظام «فهما» دانسته و گفته است که بر اساس این طرح به هر کانون بر اساس میزان فعالیت و امتیازاتی که کسب می‌کند بودجه و اعتبار پرداخت می‌شود.

زبانکده مساجد؛ ابتکار خلاقانه کانون‌ها

این روزها مساجد نه تنها محلی برای اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری، که به مکانی برای ارائه برنامه‌های آموزشی نیز تبدیل شده‌اند. یکی از این برنامه‌ها برگزاری کلاس‌های آموزشی در حوزه زبان‌های خارجی است.

در شرایطی که بنا به شهریه‌های هنگفت، دسترسی به آموزشگاه‌های زبان برای همه اقشار و گروه‌های سنی مختلف بسیار سخت و طاقت‌فرسا شده است و بسیاری از شهرستان‌ها و روستاها فاقد این‌گونه کلاس‌ها هستند، کانون‌های فرهنگی هنری مساجد با ابتکاری خلاقانه آرزوی خیلی از جوانان و نوجوانان را به واقعیت تبدیل کرده‌اند، تا جایی که در طرح «فهما»، برخی از کانون‌ها با محوریت «آموزش و توانمندسازی» زبان‌های عربی، روسی، آلمانی، انگلیسی و فرانسه را رایگان و بعضاً با هزینه‌های جزئی به علاقه‌مندان تعلیم می‌دهند. به عنوان نمونه، در کانون امیرالمؤمنان اهواز به گروه‌های سنی زیر ۷ سال و ۷ تا ۱۴ سال رایگان زبان آموزش داده می‌شود. در کانون غدیر یزد نیز

گروه‌های سنی ۷ تا ۱۴ سال می‌توانند از این کلاس‌ها بهره‌مند شوند، با این تفاوت که در این کانون برگزار می‌شود. کلاس‌ها همراه با شهریه است.

سه‌شنبه‌های تکریم

ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور با همکاری بنیاد شهید و امور ایثارگران طرح ملی «سه‌شنبه‌های تکریم» را عملیاتی کرده است.

این طرح به‌عنوان یک رویداد محله‌محور و خانواده‌بنیان است که با استفاده از ظرفیت‌های خودجوش و با توجه به اقتضائات محلی با محوریت مسجد و با نظارت امام جماعت مساجد آغاز به کار کرده است. هدف از اجرای این طرح احیای کارکرد فرهنگی اجتماعی مساجد در محلات و شناسایی و تکریم خانواده‌ی معظم شهدا، ایثارگران، چهره‌های ماندگار، نخبگان و نوجوانان و جوانان ممتاز در عرصه‌های فرهنگی، هنری، اجتماعی، دینی و علمی و الگوسازی برای نمازگزاران و اهالی محله به‌ویژه نوجوانان و جوانان با رویکرد تربیتی و اصلاح سبک زندگی و شبکه‌سازی و جریان‌سازی در عرصه‌های فرهنگی و دینی و ارتقای فرهنگ عمومی محله است.

سید عباس صالحی، وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، با اشاره به اینکه خانواده‌ی شهدا مظهر و نمادی از ادامه‌ی نهضت عاشورا در روزگار کنونی هستند، گفته است: «طرح ملی «سه‌شنبه‌های تکریم» فرصت‌های ارتباط و تماس نسل جوان با خانواده‌ی شهدا را فراهم می‌کند و جوانان ما با راهی که شهدا رفتند بی‌واسطه آشنا و در آن مسیر حرکت می‌کنند».

حبیب رضا ارزانی، رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور (فهما)، نیز در گفت‌وگو با نویسنده‌ی این گزارش با اشاره به اینکه طرح «سه‌شنبه‌های تکریم» از جمله طرح‌های فاخری است که سال گذشته اجرا شد، گفته است: «هدف از اجرای این طرح ملی ارج نهادن به مقام خانواده‌ی شهدا و آشنایی فعالان کانون‌های مساجد با سیره‌ی شهدا و فرهنگ ایثار و شهادت است».

او، با بیان اینکه این طرح در حال تبدیل شدن به یک سنت در مساجد کشور است، اضافه کرده است: «سه‌شنبه‌های تکریم نشان از ارج و جایگاه والای خانواده‌ی معظم شهدا در حوزه‌ی فرهنگی کشور دارد». در این طرح، سه‌شنبه‌های هر هفته وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی به‌طور حقیقی و مجازی با خانواده‌ی شهدا دیدار می‌کند تا این‌گونه یاد و خاطره‌ی شهدا زنده نگه داشته شود.

طرح ملی «تابستانه‌ی فهما»

اوقات فراغت از جمله بخش‌های مهمی است که تأثیر بسزایی در زندگی همه‌ی اقشار جامعه از جمله جوانان و نوجوانان دارد. این مسئله همان‌طور که زمینه‌ساز بروز خلاقیت و نوآوری است، در صورت بی‌توجهی و نبود برنامه‌ی مدون و منسجم می‌تواند سایر جنبه‌های زندگی را تحت تأثیر قرار دهد و گاه به بروز فساد و مشکلاتی از این دست منجر شود.

فصل چهارم: زمین بازی جدید در عرصه فرهنگی | ۲۱

هرچند تا پیش از این برنامه‌ریزی‌هایی برای گذران اوقات فراغت از سوی متولیان فرهنگی کشور اجرایی می‌شد، اما پارسال کام جوانان و نوجوانان با طرح «تابستانه فهما» شیرین‌تر شد. کانون‌های فرهنگی هنری مساجد با هدف تقویت و بهینه‌سازی اوقات فراغت جوانان و نوجوانان طرحی را با نام «تابستانه فهما» در بستر فضای مجازی کلید زدند. در این طرح، کانون‌های فرهنگی هنری مساجد با رویکردهای شبکه‌سازی و جریان‌سازی و با استفاده از ظرفیت‌های مردمی و فعالان فرهنگی - اجتماعی محله گامی مؤثر برای غنی‌سازی اوقات فراغت اعضای کانون برداشتند. محور فعالیت کانون‌ها در این طرح شبستان فرهنگ، هنر و نوآوری بود که به دلیل پیشگیری و مقابله با کرونا در بستر فضای مجازی برگزار شد.

تابستانه «فهما» تنها به برگزاری کلاس و همایش و نشست و محفل ختم نشد، بلکه برگزاری مسابقه، نمایشگاه و کارگاه‌های آموزشی نیز به برنامه‌های آن اضافه شد تا جوانان و نوجوانان بیشتری جذب آن شوند. به گفته رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور، تابستانه فهما یک طرح در سطح ملی بود که با محور کانون‌های فرهنگی هنری مساجد رنگ و بویی متفاوت به اوقات فراغت نوجوانان و جوانان داد. ضمن اینکه ذیل این طرح، ۲۵ هزار کانون با بیش از ۲ میلیون عضو در رده سنی نوجوان و جوان تحت پوشش قرار گرفتند و برنامه‌های متعددی را با رعایت پروتکل‌های بهداشتی در سطح استان و شهر خود برگزار کردند.

فصل پنجم: پیشی گرفتن روستاها در طرح «فهما»

از میان کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد که در کشور فعال هستند، ۱۳ هزار و ۲۵۸ کانون در روستاها، ۱۲ هزار و ۳۴۵ کانون در شهرها و ۱۶۶ کانون در عشایر مستقر هستند. از این تعداد، ۲۳ هزار و ۵۷۴ کانون متعلق به مساجد شیعیان و یک هزار و ۹۷۸ کانون متعلق به اهل تسنن است. این آمارها نشان می‌دهد که بخش عمده کانون‌ها در مناطق روستایی مستقر هستند و به نوعی در موضوع کانون‌ها، روستاها از شهرها پیشی گرفته‌اند.

چنان‌که می‌دانیم، توزیع ناعادلانه امکانات و خدمات در روستاها از گذشته تا به امروز موجبات مهاجرت روستاییان به شهرها را فراهم کرده است و مشکلات زیادی را متوجه آنان کرده است. در طرح «فهما» به این خلأ و نقصان توجه شده و سعی شده حتی الامکان برخی از کمبودهای فرهنگی - آموزشی روستاهای محروم از طریق اجرای این طرح جبران شود.

یکی از اقدامات قابل توجه در این میان بسط و گسترش فعالیت‌های فرهنگی در روستاهاست. این اتفاقات فرصتی را فراهم کرده تا کانون‌هایی که پیش از این در حاشیه قرار داشتند با اجرای طرح ملی «فهما» بیش از پیش مورد توجه قرار گیرند تا جایی که به گفته متولیان این بخش، اجرای این طرح سبب شده، به واسطه توجه و تمرکز بر کانون‌های فرهنگی روستایی، رتبه هفتم و هشتم کشوری را کسب کنیم. ضمن اینکه این موضوع باعث انگیزه‌بخشی و پویایی اعضا و فعالان کانون‌ها شده است. از آنجا که فرهنگ روستایی یک فرهنگ چندوجهی است و ضرورت دارد فعالیت‌های فرهنگی و هنری در روستا حول محور موضوع‌هایی مورد وفاق کنار هم قرار گیرند، تسهیلات و امکانات فرهنگی به روستاها گسیل داده شده و قرار است با برگزاری جشنواره‌ها، فعالیت‌های فرهنگی در روستاها بسط و گسترش پیدا کنند. هم‌اکنون نیز به واسطه همین اقدامات عمده کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در مناطق روستایی مستقر شده‌اند. این در حالی است که بر اساس گفته‌های طاهریان، معاون سامان‌دهی و شبکه‌سازی ستاد «فهما»، پنجاه درصد کانون‌های مساجد در مناطق روستایی فعالیت دارند.

از آنجا که مسجد مهم‌ترین مرکز فرهنگی در روستاها محسوب می‌شود، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تمامی مأموریت‌های خود در روستاها را به مجموعه ستاد هماهنگی کانون‌های مساجد کشور سپرده است. در همین راستا رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور و مشاور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز در گفت‌وگویی اختصاصی با نویسنده این گزارش گفته است: «در شهرها مراکز زیادی وجود دارد تا جانشین کانون‌ها باشد. به عنوان مثال، ظرفیت‌های متعددی برای اجرای تئاتر، فیلم و

نمایش در فرهنگسراها و خانه‌های فرهنگ و حتی وزارت ارشاد موجود است، درحالی‌که در روستاها، مساجد تنها مراکز فرهنگی برای اجرای سرود، نمایش، تئاتر، برگزاری نمایشگاه و گالری است. به همین دلیل حضور در روستاها و شهرستان‌های کوچک بیشتر است.»

یکی از برنامه‌های اصلی «فهما» برگزاری جشنواره‌های روستایی در مناطق روستایی است تا همگان بتوانند با روستاها از نزدیک آشنا شوند.

«فهما» مزیت دیگری هم برای روستاها داشته است؛ اجرای این طرح سبب شده روستاییان بیشتر به اهمیت کانون مسجد و فعالیت‌های فرهنگی هنری انجام شده پی ببرند. علاوه بر این، فعالیت‌های زیادی در مناسبت‌های مختلف ملی و مذهبی در کانون‌ها انجام شده و امروز اهالی روستاها با شناخت بیشتری در کانون‌های مساجد حضور پیدا می‌کنند.

کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور نقش زیادی در معرفی الگوهای موفق فرهنگ و هنر روستا دارند. از این رو شبکه‌سازی، توانمندسازی و انتقال تجربیات، بررسی و ارائه راهکارهای پیشرفت و تعالی فرهنگ روستا و عشایر و گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی و شناسایی ظرفیت‌های عمومی مناطق روستایی از جمله محورهایی هستند که در حوزه کانون‌های فرهنگی هنری مساجد به آن‌ها توجه شده است.

در کنار موارد مطرح شده، اجرای طرح خدمات فرهنگی در جامعه روستایی اهدافی هم داشته است که بر اساس گفته‌های رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور، رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمامی زمینه‌های مادی و معنوی؛ توجه به فرهنگ و هنر روستا به منظور بالا بردن سطح فرهنگی در روستاها؛ تقویت خلاقیت‌های اصیل و باارزش روستایی؛ تقویت مؤلفه‌های هویت بخش ملی، ایرانی، اسلامی، انقلابی؛ ارتقای وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی به‌ویژه در میان مرزنشینان؛ برنامه‌ریزی برای تقویت فرهنگ و سبک زندگی اصیل روستایی متناسب با مقتضیات و سبک زندگی اسلامی- ایرانی از مهم‌ترین اهداف این طرح‌اند.

علاوه بر این‌ها، تقویت فرهنگ خوداتکایی و تولیدمحوری روستاها و اصلاح نگرش جامعه به روستا و زندگی روستایی، انسجام بخشی، سامان‌دهی و اجرای خدمات فرهنگی برای روستاییان با شناسایی وظایف و خدمات قابل ارائه دستگاه‌ها و نهادهای فرهنگی، ایجاد انسجام و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی کشور برای انجام خدمات مناسب با مشارکت و هم‌افزایی دستگاه‌های ذی‌ربط حوزه‌های فرهنگی از دیگر اهداف این طرح به شمار می‌روند.

فصل پنجم: پیشی گرفتن روستاها در طرح «فهما» | ۲۵

ردیف	نام روستا	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۱	بلمه سالیان	صراط (مسجد عبدالرحمان بن عوف)	۵۹	روخوانی قرآن، خودکفایی، پیاده‌روی، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، پیاده‌روی، اعتقادی	۶۶۳۰	موفقیت این کانون در تربیت تعداد زیادی قاری و حافظ قرآن
۲	بیت کوار	مسجد امام حسین (ع)	۲۲۹	سرود، گرافیک، شعر و ادبیات، صنایع دستی، شنبه‌های با کتاب، تیراندازی، شناسایی و تشکیل هسته‌های علمی پژوهشی، بسکتبال، تیراندازی، والیبال و شنا	۱۱۶۴۵	
۳	کیژگبندی (اکوزگبندی)	منتظران المهدی (عج) (مسجد جامع)	۹۴	آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، آموزش سواد رسانه، قصه‌گویی، روخوانی قرآن، انواع آموزش‌های رایانه‌ای، درسی و تقویتی، کوه‌پیمایی و بسکتبال	۱۱۸۶۱	کسب مقام اول در شهرستان هشترود در طرح ملی فهما
۴	چهر	حضرت مهدی (عج) (مسجد محمد رسول الله (ص))	۲۳۲	کاریکاتور، زبان‌های خارجی، شنا، تیراندازی، مداحی، مسابقه کتابخوانی، رزمی، صنایع دستی، داستان‌نویسی و روخوانی قرآن	۷۵۲۳	تربیت کادر انقلابی مهم‌ترین شاخصه این کانون است.
۵	قره‌بلاغ	قره بلاغ (مسجد جامع)	۳۹۸	رزمی، شعر، مداحی، حفظ و روخوانی قرآن، تیراندازی، تنیس، سبک زندگی و مشاوره	۷۰۳۵	
۶	حور	پیامبر اعظم (ص) (مسجد جامع حور)	۲۲۶	اردویی و گردشگری، روانخوانی قرآن، قصه‌گویی، آموزش سواد رسانه‌ای، شعر و ادبیات، زبان‌های خارجی، شناسایی و تشکیل هسته‌های فرهنگی و سرود	۱۰۹۱۳	
۷	آطرب	امام زمان (عج) (مسجد جامع)	۱۳۶۳	بسکتبال، والیبال، تیراندازی، رزمی، کوه‌پیمایی	۱۵۷۱۶	
۸	القجر	مشکات (مسجد صاحب الزمان (عج) القجر)	۱۲۳۲	مشارکت در طرح روستاهای دوستدار کتاب، والیبال، فوتبال، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، مسابقه کتابخوانی، زبان‌های خارجی و نمایشی و روانخوانی قرآن	۱۴۸۱۵	
۹	رضوان / سوداغلین	رضوان	۵۴۵	دوره‌های تشکیلاتی و کادرسازی، شناسایی و تشکیل هسته‌های هنری و فرهنگی، تشکیل هیئت اندیشه‌ورز کانون، ارائه خدمات رایانه‌ای، کارآفرینی، پیاده‌روی، تفسیر و تنیس	۶۰۴۲	

ردیف	نام روستا	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۱۰	پیروز (پوری)	مصباح	۹۰	ترویج فرهنگ مطالعه، نهج البلاغه، تواشیح، صنایع دستی، مسابقه کتابخوانی، قرائت قرآن و سرود	۹۶۵۸	
۱۱	قلعه مدرسه	پاسداران فرهنگ مسجد امام حسین (ع)	۱۴۷۷	قصه‌گویی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، مشارکت در طرح روستاهای دوستدار کتاب، مهارتی، شناسایی و تشکیل هسته‌های علمی پژوهشی، نقاشی، نجوم و عکاسی	۱۲۹۷۱	
۱۲	نودینجه	شهید آوینی	۲۹۲۴	روخوانی قرآن، تفسیر، صحیفه سجاده، تفسیر، اعتقادی و اخلاقی	۱۶۶۸۹	
۱۳	حسین‌آباد	مهدی موعود (عج) (مسجد صاحب الزمان (عج))	۱۶۷۰	روانخوانی قرآن، نهج البلاغه، کارآفرینی، خودکفایی، حفظ قرآن، خوشنویسی، شنبه‌های با کتاب، مشارکت در طرح روستاهای دوستدار کتاب، مقابله با آسیب‌های اجتماعی	۱۴۳۷۸	
۱۴	تلخاب	طه مسجد حضرت ابوالفضل (ع)	۲۰۸۵	نمایشی، روانخوانی قرآن، قرائت قرآن، صحیفه سجاده، صنایع دستی، شنبه‌های با کتاب، زبان‌های خارجی و روخوانی قرآن	۹۲۳۰	
۱۵	غریب محله	قائم آل محمد (عج) (مسجد صاحب الزمان (عج))	۱۴۹۰	شناسایی و تشکیل هسته‌های هنری، اخلاقی، تنیس، شعر و ادبیات، مشاوره، خودکفایی، نقاشی، مداحی و سبک زندگی و فوتسال	۱۳۲۰۰	
۱۶	نظرآباد	امام رضا (ع) (مسجد حضرت ولیعصر (عج))	۹۴	تولید محتوای فضای مجازی، مهارت‌های هفتگانه رایانه‌ای، شعر، دوره‌های تشکیلاتی و کادرسازی، شناسایی و تشکیل هسته‌های فرهنگی، ترویج فرهنگ مطالعه و سبک زندگی	۲۶۲۵	
۱۷	ده جنگیخون	حضرت سکینه (س) (مسجد جامع- جنگیخون)	۴۳	مقابله با آسیب‌های اجتماعی، سبک زندگی، فوتبال، شنا، تنیس، رزمی، کارآفرینی و اردویی و گردشگری	۱۱۵۳۰	

ردیف	نام روستا	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۱۸	حجت آباد	شهدای حجت آباد (مسجد صاحب الزمان (عج))	۱۱۲	قرائت قرآن، ترویج فرهنگ مطالعه، شعر و ادبیات، قصه‌گویی، پیاده‌روی، مسابقه کتابخوانی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، خیاطی، حفظ و روانخوانی قرآن	۷۳۴۹	
۱۹	خمه بالا	فاطمیون (س) مسجد فاطمیه (سلام الله علیها)	۸۴	تعزیه، رزمی، اعتقادی، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، تشکیل هیئت اندیشه‌ورز کانون، مشاوره، خوشنویسی، والیبال، بسکتبال، شنبه‌های با کتاب و نقاشی	۸۴۵۸	
۲۰	نل مویزی	نور الثقلین مسجد سید الشهداء (ع)	۶۹	صحیفه سجاده، کارآفرینی، تشکیل هیئت اندیشه‌ورز کانون، مشاوره، آموزش پویانمایی، زبان‌های خارجی، ارائه خدمات رایانه‌ای، مسابقه کتابخوانی، فعالیت در جام باشگاه‌های کتابخوانی کودک و نوجوان، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، تصویرسازی و قرائت قرآن	۱۰۵۳۳	

اهل سنت در طرح «فهما»

همان‌طور که می‌دانیم، کشور ما از تنوع مذهبی و قومیتی قابل توجهی برخوردار است. این تنوع در صورتی که مورد توجه قرار گیرد، می‌تواند برای کشور فرصت‌های بی‌نظیر و سازنده‌ای را رقم بزند. اما در صورت بی‌توجهی، این مسئله می‌تواند تهدیدی جدی برای کشور و جامعه ما محسوب شود. لذا لازم است در هر نوع طرح ملی به این مسئله توجه و اهتمام جدی وجود داشته باشد.

از جمله مهم‌ترین و گسترده‌ترین اقلیت مذهبی کشور ما همانا اهل سنت هستند که در واقع برادران و خواهران دینی‌مان محسوب می‌شوند. از آنجایی که «فهما» یک طرح کلان ملی در قالب فرهنگ و معارف دین مبین اسلام محسوب می‌شود، توجه به اهل سنت در این طرح به‌طور جدی لحاظ شده است. بر همین اساس، در طول سال‌های گذشته در مساجد اهل سنت نیز کانون‌های فرهنگی هنری مساجد دایر شده است، به طوری که تعداد کانون‌ها در مناطق اهل سنت به عدد ۹۷۸ می‌رسد.

کانون‌های اهل سنت هم‌اکنون در مناطق سیستان و بلوچستان، گلستان، کردستان، هرمزگان و آذربایجان غربی فعالیت دارند و جوانان و نوجوانان زیادی جذب فعالیت‌های این کانون‌ها شده‌اند. در این کانون‌ها نیز همچون دیگر کانون‌های مساجد برنامه‌های فرهنگی، هنری، ورزشی، اعتقادی از جمله روخوانی قرآن، تفسیر، شعر و ادبیات، مداحی، کوه‌پیمایی و مقابله با آسیب‌های اجتماعی تدارک دیده

شده است. در جدول زیر به برخی از این کانون‌های روستایی و نوع فعالیت آن‌ها اشاره شده است.

امتیاز	نوع فعالیت	اعضا	نام کانون	شهر	ردیف
۱۵۱۳	روخوانی قرآن، تفسیر، بصیرتی، اعتقادی، شعر و ادبیات، نمایشگاه کتاب، مداحی، خودکفایی، کوه‌پیمایی و مقابله با آسیب‌های اجتماعی	۲۰	صلاح‌الدین ایوبی	سنندج	۱
۱۸۴۵	قرائت و روخوانی قرآن، کارآفرینی، خیاطی، سبک زندگی، خودکفایی، صنایع دستی، اخلاقی، شناسایی و تشکیل هسته‌های فرهنگی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، زبان‌های خارجی	۶	کانون یاسین (مسجد جامع قبا)	سنندج	۲
۵۲۵۳	روخوانی قرآن، فوتبال، پیاده‌روی، شنبه‌های با کتاب، قرائت قرآن	۱۲	احیاء‌العلوم (مسجد امام شافعی)	ارومیه	۳
۳۵۹۵	ترویج فرهنگ مطالعه، فوتسال، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، ارائه خدمات رایانه‌ای، قرائت قرآن، روخوانی قرآن، حفظ، تفسیر، اردویی و گردشگری، نقاشی، ترویج فرهنگ مطالعه، تنیس	۱۱	دانش (مسجد بلال حبشی)	ارومیه	۴
۵۱۰	ترویج فرهنگ مطالعه، روخوانی قرآن، روانخوانی قرآن، نقاشی، مشاوره، سبک زندگی	۶۱	نوید (مسجد هجرت)	پیرانشهر	۵
۳۹۹۴	اخلاقی، نقاشی، شناسایی و تشکیل هسته‌های فرهنگی، روخوانی قرآن، قرائت قرآن، ترویج فرهنگ مطالعه، فوتبال و اردویی و گردشگری	۴۵۱	شهید مطهری (مسجد النبی)	شاهین دژ	۶
۸۰۰	درسی و تقویتی، ترویج فرهنگ مطالعه، اعتقادی، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، کوه‌پیمایی و بصیرتی	۰	امام حسین (ع)	*خاش	۷

فصل ششم: شبکهٔ رابطان فهما

برای اینکه کانون‌های فرهنگی هنری مساجد از وضعیت هم مطلع باشند و بتوانند فعالیتشان را رصد و کنکاش کنند، شبکه‌ای با عنوان «رابطان فهما» شکل گرفته است. در چنین بستری می‌توان هم کانون‌های فرهنگی هنری غیرفعال را ارتقا داد و هم آموزش‌های لازم را به آن‌ها ارائه کرد.

«شبکهٔ رابطان فهما» اقدام جدیدی است که در سیستم ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور انجام می‌شود. این طرح سال گذشته به صورت آزمایشی به مرحلهٔ اجرا درآمد و قرار است به عنوان یک ظرفیت ارزشمند در کشور به کار گرفته شود. از طریق این شبکه می‌توان به کانون‌های فرهنگی هنری مساجدی که در برنامه‌ها فعال نیستند کمک قابل توجهی کرد، چرا که فعال بودن کانون فرهنگی هنری در یک محله زمینهٔ پیشرفت آن محله را فراهم می‌کند.

آن‌طور که متولیان فرهنگ و هنر می‌گویند، رویکردی که هم‌اکنون ذیل شبکهٔ «رابطان فهما» در سطح کشور دنبال می‌شود اگر به خوبی تبیین و اجرایی شود، نه تنها در محله‌های کوچک و بزرگ که به عنوان یک ظرفیت در کل کشور به حساب خواهد آمد.

«شبکهٔ رابطان فهما» فرصت ارتباط‌گیری و تعامل با ستاد هماهنگی کانون‌های مساجد کشور را فراهم کرده است.

شکل‌گیری این شبکه یکی از کارهای بسیار مهم در کانون‌های مساجد کشور بوده است. ضمن اینکه بهره‌گیری از شبکه‌هایی مانند شبکهٔ رابطان فهما یکی از بهترین راهکارها برای مواقعی است که مجموعه‌ای با کمبود امکانات و نیرو مواجه باشد.

تشکیل «شبکهٔ رابطان فهما» زمینهٔ تقویت و ارتقای کانون‌های فرهنگی هنری مساجد فراهم کرده است. علاوه بر این‌ها، ارتباط مستمر با کانون‌های رابط شهرستان و ستاد استان برای اجرای دقیق‌تر طرح‌ها و ابلاغیه‌های ستاد، حضور منظم در جلسات ستاد استانی و منطقه‌ای با موضوعات رویدادها و ابلاغیه‌های ستاد مرکز، برگزاری جلسات و نشست‌های همفکری، هم‌افزایی بین کانون‌های رابط در سطح شهرستان و ایجاد روحیهٔ خودباوری و انگیزه بین کانون‌های رابط و کانون‌های سطح شهرستان از وظایف این شبکه است.

به دست آوردن آمار و اطلاعات کانون‌ها یکی دیگر از دستاوردهای مهم این شبکه است. همچنین رونق بخشی به فعالیت‌های فرهنگی و هنری در جهت تعیین مسیر و دستیابی به افق‌های روشن‌تر با شاخص‌های موجود فراهم شده که در سایه آن می‌توان یک فضای هماهنگ، منسجم و رقابتی ایجاد کرد. ارتباط مستمری که رابطان با هدف اطلاع‌رسانی بهتر، تعامل بیشتر و تبادل نقطه نظرها و انتقال تجربیات و پیشنهادها با کانون‌ها برقرار می‌کنند می‌تواند مسئولان را به دستیابی به اهداف «فهما» نزدیک‌تر کند.

رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور معتقد است که فعالیت‌های کانون‌های فرهنگی هنری مساجد از معبر «شبکهٔ رابطان فهما» توسعه می‌یابند. بنا به گفته‌های معاون سامان‌دهی و شبکه‌سازی ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور هم، «شبکهٔ رابطان فهما» اقدام جدیدی است که سال گذشته به صورت آزمایشی اجرا شد، اما با اشکالات و ابهاماتی همراه بود که قرار است در سال پیش‌رو برطرف شود. «شبکهٔ رابطان کانون‌های فهما» بسترساز شبکهٔ سراسری کانون‌های مساجد است که ۱۲۰۰ کانون منتخب در سراسر کشور به عضویت این شبکه درآمده و فعالیت می‌کنند. شبکهٔ مذکور با هدف تسهیل و تسریع در ارتباطات میان کانون‌ها راه‌اندازی شده است. در راستای اجرای طرح شبکهٔ رابطان کانون‌های فرهنگی هنری مساجد تا کنون اقدامات مختلفی انجام شده، تا جایی که امروز شاهد شکل‌گیری شبکه‌ای منسجم و توانمند تحت عنوان شبکهٔ رابطان کانون‌های فرهنگی هنری مساجد هستیم. از «شبکهٔ رابطان فهما» به عنوان قدرت نرم فرهنگی می‌توان نام می‌برد که هم در محله، منطقه و شهر و هم در مجموعهٔ کشور نقشی قابل توجه دارد.

زیست بوم بچه‌های مسجد

سامانهٔ زیست بوم مجازی بچه‌های مسجد اقدام دیگر ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور است که با هدف کشف، پرورش و به‌کارگیری خلاقیت‌های فرهنگی هنری بچه‌های مسجد با امکان رصد، پایش و ارزیابی اطلاعات راه‌اندازی شده است. اشتراک‌گذاری تجارب فعالان مساجد، ایجاد منبعی عظیم برای تولید دانش‌های بومی، ارتقای توان شناسایی نیازها و حل مسائل و مشکلات فرهنگی اجتماعی، کمک به سیاست‌گذاران و مدیران فرهنگی کشور برای تصمیم‌گیری صحیح و دقیق از دیگر اهداف این زیست بوم است. حبیب‌رضا ارزانی در گفت‌وگو با نویسندهٔ این گزارش گفته است که این زیست بوم جشنواره، همایش و سوگواره نیست، بلکه فضایی برای حضور همهٔ کانون‌ها و بچه‌های مسجد در کانون‌هاست. به گفتهٔ او، ستادهای استانی نیز قرار است در این زیست بوم رقابت داشته باشند و فعالیت‌ها و برنامه‌های خود را در سامانه ثبت کنند. سامانهٔ بچه‌های مسجد و ثبت‌نام کانون‌ها به همراه اعضایشان در آن شفافیت کانون‌ها را دو چندان کرده است، به‌گونه‌ای که در چنین بستری می‌توان دریافت که هر فرد در کدام نقطه از کشور و با چه نیرو و عناصری در حال انجام چه فعالیتی است. بر اساس توضیحات وی، با مراجعه به سامانهٔ بچه‌های مسجد فعالیت‌های اعضای کانون‌های «فهما» به صورت برخط برای مراجعه‌کنندگان سایت به نمایش درمی‌آید. این اطلاعات شامل نام و نام خانوادگی امام جماعت مسجد، نام کانون فرهنگی هنری و نام مدیر کانون می‌شود. بنابراین اگر

چنین سامانه‌ای برای فعالیت‌های سایر نهادها در حوزه مسجد و در بستری واحد طراحی شود، شاهد تغییرات شگرفی در این عرصه خواهیم بود.

یکی از اهداف ثبت فعالیت‌های کانون‌ها در سامانه بچه‌های مسجد نمایش ظرفیت‌های فعالان مسجد بود تا از این رهگذر سایر نهادها و دستگاه‌ها از این ظرفیت بهره‌مند شوند.

بنا به گفته‌های رئیس ستاد کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور، مسجد فضایی است که مؤمنان و خدایاوران در آن تجمع می‌کنند. توحید و خدامحوری مهم‌ترین عامل تجمع بچه‌های مسجد است. بچه‌های مسجد در زیست‌بوم مجازی فهما آثاری بسیار ارزنده با رنگ الهی خلق کردند. در این سامانه که ۲۵ هزار و ۹۹۳ عضو دارد و تا لحظه تنظیم گزارش به ۲۶ هزار و ۲۰ کانون ارتقا پیدا کرده است، به هر کانون یک صفحه اختصاص داده شده که بانک اطلاعات کانون‌ها نام گرفته است. در این صفحه نام استان، نام شهرستان، نام کانون، نام مسجد و کد شناسایی کانون درج شده است که با یک جست‌وجوی ساده می‌توان به اطلاعات کانون‌ها از جمله تعداد اعضا و امتیاز کانون‌ها پی برد. علاوه بر این، در این سامانه مهم‌ترین اخبار کانون‌ها بارگذاری شده است. در بخش میانی هر صفحه نیز که به رنگ سبز به نمایش درآمده است، برنامه‌ها و فعالیت کانون‌ها در حوزه‌های مختلف فرهنگی، هنری، ورزشی و آموزشی همراه با محور و نوع فعالیت، جنسیت، گروه سنی و ظرفیت در جدولی به‌طور کامل شرح داده شده است. همچنین در صدر جدول درباره ویژگی کانون‌ها توضیحات مختصری داده شده است. در بخش پایانی صفحه اما نقشه مسجد به همراه مسیریابی و شماره تماس و فکس کانون مورد نظر نیز درج شده است.

نکته دیگر اینکه، تصویر هر کدام از مساجد نیز کنار مشخصات کانون‌ها خودنمایی می‌کند و زیبایی صفحات کانون‌ها را دو چندان کرده است.

حبیب‌رضا ارزانی راه‌اندازی چنین سامانه‌ای را اقدام فاخری دانسته و به نویسندۀ این گزارش گفته است: «نمونه سامانه زیست‌بوم بچه‌های مسجد آن‌هم در حوزه دینی و با مدل طبقه‌بندی شده اقدام قابل توجهی است، چرا که با کلیک کردن یک دکمه و ورود به سامانه می‌توان در همان لحظه تمامی اطلاعات و مشخصات کانون‌ها را مشاهده و ارزیابی کرد».

تمامی کانون‌ها در این سامانه رتبه‌بندی شده‌اند و امتیاز کانون‌ها بر اساس میزان فعالیت و عملکرد به ثبت رسیده است. ضمن اینکه، در این سامانه صفر کمترین امتیاز و ۱۹ هزار بالاترین امتیاز است که در صفحه هر کانون بارگذاری شده است. در واقع امتیازها بر اساس مدل خیلی ضعیف، ضعیف تا خوب و عالی طراحی شده است. البته ناگفته نماند که امتیازهای ثبت شده در این سامانه از ۲۰ هزار امتیاز است. راه‌اندازی پرتال بچه‌های مسجد از مهم‌ترین اقدامات ستاد کانون مساجد است. از آنجاکه برنامه‌ریزی صحیح نیازمند آمار و اطلاعات دقیق است، پرتال بچه‌های مسجد در سال ۹۶ راه‌اندازی شد. بنا بود تمامی اطلاعات مرتبط با کانون‌ها و فعالیت آن‌ها و همچنین بحث‌های سازمانی و ساختاری و ارتباطات کانون‌ها با سطوح بالاتر و هم‌ارز خودشان از طریق این سامانه اتفاق بیفتد. به

همین دلیل در قدم اول از کانون‌ها خواسته شد تا اطلاعاتشان را وارد سامانه کنند. در مرحله دوم، بعد از ثبت اطلاعات، از مسئولان کانون‌ها خواسته شد تا تعداد اعضایشان را اعلام کنند تا نمای دقیق‌تری از اعضای کانون باشد. در مرحله سوم نیز وارد فاز فعالیتی شدند.

هرکدام از کانون‌ها ناحیه کاربری خاص خود را دارد و به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که کانون‌های عضو هم‌ناحیه هستند. در قدم اول، نگاه بر این بوده که فعالیت کانون‌ها بر اساس ۳۰ شاخصه تنظیم شود. در قدم بعدی، علاوه بر ثبت فعالیت‌ها به شکل جدیدتری، امکان حضور اعضا در برنامه‌ها پیش‌بینی شد. اتفاق مهم دیگری که رخ داده این است که وضعیت کانون‌ها در یک نمای کلی قابل مشاهده باشد تا از این طریق رتبه‌بندی صورت گیرد. در حال حاضر نیز در سامانه بچه‌های مسجد، اولین و آخرین کانون از حیث امتیاز در فعالیت‌ها مشخص‌اند.

برای سال اول، طرحی با عنوان پایتخت فرهنگ و هنر مساجد ایران یا همان پایتخت فهما اجرا شد. از این‌رو، برای بازنگری اطلاعات هر کانون ۲۰ هزار امتیاز در نظر گرفته شد. بنابراین در سال اول از مجموع ۵۰۰ میلیون امتیازی که قابل کسب بود، قریب به ۱۰۰ میلیون امتیاز در کانون‌ها به ثبت رسید که دستاورد خوبی به شمار می‌رود. هرچند بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ امتیاز فاصله زیادی وجود دارد، اما از آنجاکه بخش مهمی از فعالیت‌های متنوع کانون‌ها در این رویداد دیده شده بود، اگر فکر کنیم کانون‌های مساجد قادر باشند هم فیلم خوب بسازند، هم نمایش خوب تولید کنند، هم در فضای مجازی فعالیت کنند و هم در فعالیت قرآنی، کارآفرینی و هنرهای تجسمی تولید و نقش داشته باشند، نگاهی ایدئالی است. در زیست‌بوم فرهنگی هنری بچه‌های مسجد تا لحظه تنظیم گزارش تعداد کانون‌ها به ۲۶،۰۲۰ رسیده است. بر همین مبنا، انتخاب آن‌ها بر اساس شهرهای بزرگ و امتیازدهی آن‌ها صورت گرفته است.

ردیف	کانون‌های ثبت شده	دوره‌های آموزشی	فعالیت‌های ثبت شده	کتابخانه‌های ثبت شده
۱	۲۶،۰۲۰ کانون	۵۷۳،۱۰۷ نفر دوره	۱،۷۹۴،۱۰۳ فعالیت	۱۰،۱۳۶ کتابخانه

جدول ۱) تعداد کانون‌ها، دوره‌های آموزشی، فعالیت‌ها و کتابخانه‌های ثبت شده در سامانه زیست‌بوم بچه‌های مسجد

ردیف	استان	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۱	یزد	غدیر (مسجد بلوری زاده)	۷۲۰	عکاسی، فیلم‌سازی، درسی و تقویتی، زبان‌های خارجی، فوتسال، اردویی و گردشگری، نهج‌البلاغه، تفسیر، روانخوانی، قرائت قرآن و صحیفه سجادیه	۱۹۳۶۶	کانون اول در زمینه سرود و آواهای انقلابی

فصل ششم: شبکهٔ رابطان فهما | ۳۳

ردیف	استان	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۲	تهران	اسوه (مسجد اعظم)	۶۳۷	پیاده‌روی، کوهپیمایی، شنبه‌های با کتاب، سبک زندگی، تولید محصولات متناسب با فضای مجازی، روخوانی قرآن و فوتسال	۱۸۶۸۵	نشر و ترویج ارزش‌های دینی و اعتلای هرچه بیشتر شعائر الهی در سایهٔ مسجد
۳	خراسان رضوی	امام محمد باقر (ع)	۲۴۶۴	شنبه‌های با کتاب، فعالیت در جام باشگاه‌های کتابخوانی کودک و نوجوان، مسابقهٔ کتابخوانی	۱۸۲۰۹	پایگاه عظیم فرهنگی و نگین قطب مشهدالرضا
۴	یزد	آیت الله حائری میبدی	۹۷۴	آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، نمایشگاه کتاب، نمایشی، اخلاقی، تشکیل هیئت اندیشه‌ورز کانون، حفظ و روانخوانی قرآن، شعرو ادبیات، سبک زندگی، سرود، مشاوره، تئاتر، پیاده‌روی و نقاشی	۱۸۰۲۵	- تربیت ۱۵۰ نفر حافظ کل قرآن و ۱۰۰۰ نفر حافظ در مقاطع مختلف - تأسیس پیش دبستانی و دبستان قرآنی - رتبهٔ نخست کشوری در زمینهٔ فعالیت‌های تخصصی قرآن کریم
۵	اصفهان	معراج الصالحین	۵۲۲	شنا، درسی و تقویتی، قصه‌گویی، ترویج فرهنگ مطالعه، فیلم‌سازی، ارائهٔ خدمات رایانه‌ای، مشاوره، فوتسال، والیبال، سبک زندگی، قرائت و روان‌خوانی قرآن، اردویی و گردشگری	۱۷۹۶۴	- دارای دو بخش فعال در حوزهٔ رسانه و هنر - فعالیت گسترده در شبکه‌های اجتماعی - متشکل از کارگروه‌های پنجگانهٔ مجزا در دو واحد پسران و دختران
۶	بوشهر	شاه خراسان	۲۲۶	روخوانی قرآن، تفسیر، فوتبال، پیاده‌روی، فوتسال	۱۷۹۳۳	- مقام برتر در دوره‌های لحظه‌های آسمانی، جشنوارهٔ نشریات و فضای مجازی خبرآباد - فعالیت‌های تخصصی سرود، ساخت نماهنگ و کلیپ و نمایش‌های آیینی مذهبی در سطح کلان

ردیف	استان	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۷	خراسان جنوبی	امام حسن مجتبی (ع)	۴۶۶	مسابقه کتابخوانی، سرود، کوه پیمایی، عکاسی، مداحی، سبک زندگی، شنبه‌های با کتاب، روخوانی و قرائت قرآن و ترویج فرهنگ مطالعه	۱۷۹۱۸	-فعال در بحث رسانه و فضای مجازی و بحث ترویج فعالیت‌های قرآنی
۸	بوشهر	الغدیر (مسجد صاحب الزمان (عج))	۲۵۵	دوره‌های تشکیلاتی و کادرسازی، تئاتر، نمایشی، مسابقه کتابخوانی، سبک زندگی، شنبه‌های با کتاب، روخوانی قرآن و والیبال	۱۷۹۱۴	فعال در عرصه فرهنگی هنری
۹	چهارمحال و بختیاری	انصارالمهدی (عج)	۶۵۱	بصیرتی، مشاوره، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، کارآفرینی، تیراندازی، تئاتر، قصه‌گویی، فرهنگ مطالعه و حفظ قرآن	۱۷۷۸۵	کانون شایسته تقدیر برتر کشور در اولین رویداد ملی فهما
۱۰	ایلام	شهدای سرابله	۲۱۹	بصیرتی، درسی و تقویتی، مهارتی، روان‌خوانی قرآن، صحیفه سجاده، تفسیر، نهج‌البلاغه، آموزش سواد رسانه‌ای و یارانه‌ای، مسابقه کتابخوانی، شنبه‌های با کتاب و والیبال	۱۷۷۳۱	
۱۱	گیلان	آل یاسین	۷۹۲	فوتبال، تیراندازی، فوتسال، شنا، کوه‌پیمایی، شنبه‌های با کتاب، تنیس، قرائت قرآن و پیاده‌روی	۱۷۶۸۸	
۱۲	چهارمحال و بختیاری	امام علی (ع)	۷۴۲	خوشنویسی، نقاشی، روخوانی و قرائت قرآن، بصیرتی، اخلاقی، کاریکاتور، تفسیر، تصویرسازی، تجسمی، داستان‌نویسی، نمایش، تعزیه، نهج‌البلاغه	۱۷۵۱۴	
۱۳	لرستان	آدینه	۳۵۵	بصیرتی، روخوانی قرآن، نقاشی، رزمی، شناسایی و تشکیل هسته‌های فرهنگی، تیراندازی، تئاتر، تواسیح و ترویج فرهنگ مطالعه	۱۷۴۲۸	

فصل ششم: شبکهٔ رابطان فهما | ۳۵

ردیف	استان	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۱۴	فارس (جنوب)	شهدای لارستان	۹۲۱	پرده خوانی، گرافیک، نقاشی، عکاسی، تصویرسازی، خیاطی، فیلم سازی، کاریکاتور، شعر، نمایش نامه نویسی، مشاوره، تولید محتوای فضای مجازی، شناسایی و تشکیل هسته های فرهنگی و علمی و پژوهشی	۱۷۳۳۰	
۱۵	کرمان	ولیعصر (عج)	۵۵۳	انواع آموزش های رایانه ای، کوه پیمایی، صنایع دستی، اردویی و گردشگری، مقابله با آسیب های اجتماعی، تئاتر، مشاوره، نمایشگاه کتاب، مشارکت در طرح روستاهای دوستدار کتاب و روخوانی قرآن	۱۷۱۰۵	
۱۶	گیلان	فاطمیه	۹۸۳	پیاده روی، قرائت قرآن، اخلاقی، روخوانی قرآن، والیبال، اعتقادی، بصیرتی، شنا، اعتقادی، کوه پیمایی و اردویی و گردشگری	۱۷۰۹۱	
۱۷	اردبیل	ذوالجلال	۶۳۹	ارائه خدمات رایانه ای، شعر و ادبیات، سرود، تعزیه، کارآفرینی، خوشنویسی، شنبه های با کتاب، نقاشی و مقابله با آسیب های اجتماعی	۱۷۰۰۸	
۱۸	مرکزی	ابوذر	۴۸۳	آموزش نجوم، شنا، گرافیک، آموزش های فنی و حرفه ای، ارائه خدمات رایانه ای، بصیرتی، تنیس، آموزش سواد رسانه ای، زبان های خارجی، شعر و ادبیات، قصه گویی، تئاتر، نقاشی، شنا، بصیرتی	۱۶۹۵۸	
۱۹	گیلان	رقیه خاتون (س)	۳۰۷	شنبه های با کتاب، تشکیل هیئت اندیشه ورز کانون، شناسایی و تشکیل هسته های هنری، تیراندازی، نمایشگاه کتاب، مقابله با آسیب های اجتماعی، مشاوره و کارآفرینی	۱۶۹۵۶	

ردیف	استان	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۲۰	خراسان رضوی	شهید کاوه	۳۳۸	مسابقه کتابخوانی، تشکیل هیئت اندیشه‌ورز کانون، نهج البلاغه، خوشنویسی، قصه‌گویی، روان‌خوانی قرآن، زبان‌های خارجی، تفسیر و اعتقادی	۱۶۹۵۰	
۲۱	قم	محمدیه	۱۹۵	شناسایی و تشکیل هسته‌های فرهنگی، خیاطی، اردویی و گردشگری، تشکیل هیئت اندیشه‌ورز کانون، شنا، تنیس، پیاده‌روی، فوتسال و مقابله با آسیب‌های اجتماعی	۱۶۹۳۶	
۲۲	ارومیه	نور الانوار (مسجد حضرت مهدی (عج))	۳۷۰	شبه‌های با کتاب، ترویج فرهنگ مطالعه، نهج البلاغه، روخوانی قرآن، خیاطی، کاریکاتور، فیلم‌سازی و تصویرسازی	۱۶۷۷۴	
۲۳	اهواز	امیرالمؤمنان (ع) (مسجد حاج علی طالب‌زاده)	۱۲۵	ارائه خدمات رایانه‌ای، آموزش نجوم، صحیفه سجادیه، زبان‌های خارجی، روخوانی قرآن، کارآفرینی و فوتسال	۱۶۶۴۶	استفاده از ابزار هنر در راستای جذب
۲۴	تهران	سپهد شهید حاج قاسم سلیمانی (مسجد حضرت امام خمینی (ره))	۱۲۳	محافل انس با قرآن، دیدار و تقدیر از خانواده شهدا، نمایش‌واره	۱۶۳۰۲	
۲۵	اصفهان	رهروان حضرت مهدی (عج) (مسجد النبی (ص))	۱۲۲	نهج البلاغه، فیلمنامه‌نویسی، رزمی، والیبال، بصیرتی، قرائت قرآن، مداحی، مقابله با آسیب‌های اجتماعی و فوتبال	۱۵۹۹۵	
۲۶	شهرکرد	سالار شهیدان (مسجد امام سجاد (ع))	۲۱۲	روخوانی قرآن، نمایشی، تعزیه، مهارت‌های هفتگانه رایانه‌ای، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، آموزش پیویانمایی، آموزش نجوم، آموزش سواد رسانه‌ای، رزمی، بسکتبال، شنا، والیبال، فوتسال و شنا	۱۵۸۵۵	

فصل ششم: شبکهٔ رابطان فهما | ۳۷

ردیف	استان	نام کانون	اعضا	نوع فعالیت	امتیاز فهما	توضیح
۲۷	تبریز	حضرت رقیه (س)	۱۱۰۶	روخوانی قرآن، مشاوره، سبک زندگی، تیراندازی، مقابله با آسیب‌های اجتماعی، گردشگری، مهارتی، تفسیر و اخلاقی	۱۵۳۴۵	
۲۸	کرج	کانون کوثرالنبی (ص) (مسجدالنبی)	۲۱۸	شناسایی و تشکیل هسته‌های هنری، فوتسال، سبک زندگی، تئاتر، مداحی، تجسمی، تفسیر، شعرو ادبیات، کوه‌پیمایی، فعالیت در جام باشگاه‌های کتابخوانی کودک و نوجوان، شناسایی و تشکیل هسته‌های علمی پژوهشی، انواع آموزش‌های رایانه‌ای	۱۵۲۴۱	
۲۹	همدان	منتظران مهدی (عج) (مسجد صاحب‌الزمان (عج))	۸۲۸	قرائت قرآن، نقاشی، فوتسال، روان‌خوانی قرآن، حفظ، خوشنویسی، تنیس، مداحی، اخلاقی، فوتسال، شنا	۱۵۴۷۵	
۳۰	کهگیلویه و بویر احمد		۱۵۲	خدمات رایانه‌ای، تشکیل هیئت اندیشه‌ورز کانون، شناسایی و تشکیل هسته‌های هنری، مهارت‌های هفتگانهٔ رایانه‌ای، آموزش نجوم، آموزش پویانمایی، شنا و تنیس	۱۵۱۲۰	
۳۱	اردبیل	الزهراء (س) (مسجد) رحمانیه پیرمادر	۱۰۴۴	صنایع دستی، مهارتی، بصیرتی، بسکتبال، خوشنویسی، فعالیت در جام باشگاه‌های کتابخوانی کودک و نوجوان، آموزش سواد رسانه‌ای، شنبه‌های با کتاب، نمایشگاه کتاب، سرود	۱۶۱۲۳	کسب مقام دومی در زمینۀ اوقات فراغت

* شرح جدول در زیست‌بوم فرهنگی هنری بچه‌های مسجد؛ ۲۶،۰۲۰ کانون به ثبت رسیده است، اما به دلیل گستردگی کانون‌های مساجد انتخاب آن‌ها بر اساس کانون‌های فعال و امتیاز بالا صورت گرفته است.

پایتخت فهما

طرح ملی «فهما»، جدای از نقش قابل توجهی که در عرصه فرهنگ و هنر کشور داشت، زمینه را برای رقابت کانون های فرهنگی هنری مساجد در جای جای کشور نیز فراهم کرد. سال گذشته با اجرای این طرح بیش از ۲۴ هزار کانون فرهنگی هنری مساجد در هشت موضوع و ۱۸ عرصه به رقابت پرداختند و در اولین دوره از این رویداد ملی، پایتخت فرهنگ و هنر مساجد ایران اسلامی و هشت استان برتر در هشت محور اصلی انتخاب شدند.

در این دوره، استان قم به تناسب فعالیت ها و امتیازهای کسب شده به عنوان پایتخت فهما (پایتخت فرهنگ و هنر مساجد ایران اسلامی) تا پایان سال ۱۴۰۰ معرفی شد. علاوه بر این، استان های هشت گانه و شاخص - از جمله استان های چهار محال و بختیاری در رشته «ارتقای فعالیت های قرآن و عترت»، استان خراسان جنوبی در رشته «شبکه سازی و سامان دهی»، استان هرمزگان در رشته «ارتقای فعالیت های هنری و ادبی کانون ها»، استان تهران در رشته «ارتقای فرهنگ کتاب و کتابخوانی»، استان گیلان در رشته «غنی سازی اوقات فراغت»، استان اردبیل در رشته «پاسداشت مناسبت های ملی مذهبی»، استان یزد در رشته «فضای مجازی و رسانه» و استان اصفهان در رشته «خلاقیت و نوآوری» - نیز انتخاب شدند و با حضور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی از آنان تقدیر به عمل آمد.

آن طور که وعده داده شده، قرار است پایتخت «فهما» هر ساله اجرا شود و به تناسب امتیازهای کسب شده، یک استان می تواند مجدداً به عنوان پایتخت فرهنگ و هنر مساجد ایران انتخاب شود. البته برای استان ها و شهرستان های محروم نیز ضریبی در نظر گرفته شده تا رقابت سالم و عادلانه باشد و همه استان ها امکان رسیدن به چنین مقامی را داشته باشند.

بیش از این، از ۱۸ کانون برتر «فهما» در ۱۸ عرصه تعیین شده تقدیر شد و در مجموع ۱۸۰۰ کانون، ۱۸ کانون رتبه اول، ۱۸ کانون رتبه دوم، ۱۸۰ کانون شامل ۱۰ کانون در عرصه های هجده گانه و ۱۴۰۰ کانون دارای امتیاز بالا از میان بیش از ۲۴ هزار کانون شرکت کننده در رویداد ملی فهما مورد تقدیر قرار گرفتند. به گفته دکتر ارزانی، در کنار رقابت کانون های فرهنگی هنری، برای آنکه رقابت استان ها نیز رصد شود، امتیازها در شهرستان ها و استان ها نیز بررسی و ارزیابی شد و بر این اساس امتیازهای استان ها در هشت موضوع اصلی مورد داوری قرار گرفت تا در نهایت پایتخت فرهنگ و هنر مساجد ایران اسلامی و هشت استان برتر در هشت محور اصلی نخستین رویداد ملی فهما انتخاب شوند.

بر اساس گفته های او، رویداد ملی «فهما» به صورت دو سالانه برگزار می شود. از این رو، استان قم تا پایان سال ۱۴۰۰، یعنی حدود یک سال و هفت ماه، پایتخت فرهنگ و هنر مساجد ایران خواهد بود؛ البته اگر بیماری کرونا مراسم اختتامیه اسفندماه را به تعویق نمی انداخت، این پایتختی همان دوساله بود.

برای پایتخت «فهما» ویژه برنامه های فرهنگی هنری از جمله جشنواره ها، همایش ها و اجرای طرح ها و برنامه های ملی و بین المللی نیز پیش بینی شده است. همچنین ستاد هماهنگی کانون های

فرهنگی هنری مساجد برای پایتخت فهما و دیگر استان‌های برتر این رویداد اعتباراتی در نظر گرفته و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از آن‌ها به صورت ویژه تقدیر می‌کند.

علاوه بر این قرار است شهرداری‌ها، فرمانداری‌ها، سازمان بسیج و نمایندگی ولی فقیه نیز در استان پایتخت و استان‌های برتر رویداد ملی «فهما» از فعالیت بچه‌های مسجد حمایت کنند تا اوضاع مساجد در استان‌ها بهتر شود.

اولین دوره از این رویداد ملی در حالی پایان یافته که متولیان فرهنگی و هنری از آغاز دومین دورهٔ این رویداد از نیمهٔ دوم سال ۱۴۰۰ بعد از محرم و صفر و هم‌زمان با هفتهٔ وحدت خبر می‌دهند و تأکید می‌کنند که کانون‌ها تا پایان سال فرصت دارند تا در محورهای تعیین شده با یکدیگر به رقابت بپردازند تا در پایان سال، پایتخت فرهنگ و هنر مساجد ایران برای سال ۱۴۰۱ بر این اساس تعیین شود.

ارزانی دربارهٔ تغییرات پیش‌بینی شده برای دومین دوره از رویداد ملی «فهما» نیز گفته است که مدل کنونی در سه شبستان و ۱۲ رواق تعریف شده و نزدیک به ۹۰ درصد شاخص‌ها شناسایی شده‌اند و در حال بازگذاری در سامانه هستند و بچه‌های مسجد حضور در این فضا را تجربه می‌کنند و به مرور، با این مدل به طور کامل آشنا می‌شوند. این مدل حداقل برای پنج سال آینده اجرایی خواهد شد. البته ممکن است اصلاحاتی هم به‌عنوان یک مدل تخصصی ماندگار در حوزهٔ فعالیت کانون‌های مساجد اضافه شوند.

فصل هفتم: «ایران قوی»؛ محک فعالان فرهنگی

کشور ما، که اکنون بیش از چهارده دهه است همواره در برابر نظام سلطه مقاومت و ایستادگی کرده و تا امروز با ناملازمات زیادی دست و پنجه نرم کرده است، برای قوی تر شدن و قوی ماندن به مؤلفه‌های زیادی نیاز دارد که توجه به مباحث فرهنگی و هویتی از مهم‌ترین آن‌ها به شمار می‌رود. اهمیت این گفته‌ها در حالی است که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در بیاناتشان به این موضوع پرداخته و تأکید کرده‌اند که ایران باید در زمینه‌های فرهنگی و حفظ هویت اسلامی و انقلابی قوی‌تر و عمیق‌تر شود. بر همین مبنا، ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور، در دومین سال برگزاری رویداد «فهما»، طرحی را رونمایی کرده است که «ایران قوی» نام دارد و شامل اقتضائات روز و قابلیت‌ها و مقدرات بومی، کارکردها و فعالیت‌های مبتکرانه کانون‌ها و استفاده هدفمند از ظرفیت رسانه و فناوری‌های نوین است. با اجرای این طرح، که از هفته دفاع مقدس تا بهمن ماه ادامه داشت، شرایطی فراهم شد تا بچه‌های مسجد در ظهور و بروز این رویداد مهم در بستر فضای مجازی رقابت سالمی داشته باشند. علاوه بر این، «ایران قوی»، که مخاطبان اصلی اش کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشورند، برای شناسایی و توانمندسازی استعدادها و تقویت مؤلفه‌های استحکام فرهنگی بر محور مسجد گام‌های بلندی برداشت تا از این طریق هم مشارکت و هم همدلی و امید در میان بچه‌های مسجد افزایش یابد. با توجه به این توضیحات می‌توان تأکید کرد که «ایران قوی» در فرایند فرهنگ قوی حاصل خواهد شد. به عبارت دیگر، می‌توان طرح ملی «ایران قوی» را آزمونی برای محک زدن فعالان فرهنگی و بچه‌های مسجد در امر رونق بخشی به مساجد در راستای رسیدن به مسجد تراز اسلامی برشمرد. طرح «ایران قوی» محورهای چهارگانه‌ای هم دارد که عبارت‌اند از:

۱. قرآن و سیره اهل بیت (علیهم السلام)؛

۲. مسجد و گام دوم انقلاب اسلامی؛

۳. پیشرفت و امید به آینده؛

۴. مقاومت و عزت ایران اسلامی.

در محور قرآن و سیره اهل بیت (ع) به موضوعاتی چون فرهنگ ولایت‌مداری، سبک زندگی ایرانی-اسلامی، داستان‌های قرآنی، بزرگداشت مناسبت‌های مذهبی، نماز، امر به معروف و نهی از منکر و... پرداخته می‌شود. محور مسجد و گام دوم انقلاب اسلامی به نقش مسجد در خودسازی، نقش مسجد در جامعه‌پردازی، نقش جوانان مسجدی در قوی شدن ایران اسلامی و... اشاره دارد.

در محور پیشرفت و امید به آینده به مواردی چون نشاط‌آفرینی در جامعه، تقویت روحیه امید و تلاش در بین جوانان، توجه به کارآفرینی و جهش تولید، خدمت‌رسانی و محرومیت‌زدایی، نمادها و جلوه‌های پیشرفت و عدالت، ابتکارات، اختراعات، خلاقیت‌ها، الگوهای موفق محلی و استانی و ملی و... پرداخته می‌شود. محور مقاومت و عزت ایران اسلامی هم شامل موضوعاتی چون دفاع مقدس، شهدای مقاومت، هسته‌ای، سلامت، نمایش جلوه‌های مشارکت مردم، رشد علم و فناوری و سایر اسوه‌ها و نمادهای عزت و مقاومت است.

شبستان‌ها و رواق‌ها

«رواق» و «شبستان» از جمله مفاهیمی هستند که معمولاً در ادبیات مذهبی برای برخی مکان‌های مشخص در اماکن مقدسه نظیر حرم مطهر ائمه اطهار و برخی از مساجد یا حسینیه‌ها به کار می‌روند. طرح «ایران قوی» نیز از این مفاهیم آشنا وام گرفته و برای هرکدام فعالیت ویژه و مشخصی در قالب ۳ شبستان و ۱۲ رواق در نظر گرفته شده است.

«رواق‌ها»، که بستری ذیل «شبستان‌ها» هستند، به مواردی چون رونق مسجد و احیای کارکردهای فرهنگی می‌پردازند که با دو اولویت مهم همراه است:

۱. رعایت اولویت‌های محله؛

۲. تربیت نیروی انسانی متخصص همراه با تولید محصولات فرهنگی.

نقش‌آفرینی در رواق‌ها معرف سیمای کلی هر شبستان است. دلیل نام‌گذاری آن‌ها نیز به سابقه انجام فعالیت‌های قرآنی، آموزشی، اقتصادی، اجتماعی و... در رواق‌های مسجد برمی‌گردد.

رواق‌های «ایران قوی»

بر اساس دستورالعمل ستاد «فهما»، هر کانون بر اساس سابقه فعالیت و امتیاز کسب شده رواق‌هایی را برای فعالیت انتخاب می‌کند و در صورت احراز شرایط و تأیید سوابق و ظرفیت‌ها، به آن کانون مجوز فعالیت در رواق مربوطه داده می‌شود. اما کانون‌های تازه‌وارد بعد از اینکه مجوز فعالیت عمومی را دریافت کنند و شش ماه فعالیت عمومی داشته باشند، می‌توانند اقدام به انتخاب رواق موردنظرشان کنند. در طرح «ایران قوی» ۱۲ رواق در نظر گرفته شده که عبارت‌اند از:

۱. رواق نمایش

از آنجا که هنرهای نمایشی ابعاد تأثیرگذاری بر فرهنگ دارند و نماد خلاقیت و پویایی هنر هستند، در طرح ملی «ایران قوی» شکل‌گیری رواق نمایش در کانون‌های فرهنگی هنری می‌تواند در اثبات هویت هنری مؤثر باشد و موجبات رشد و پیشرفت هنرپیشه‌های مسجد را فراهم کند. در این رواق رشته‌هایی چون صحنه‌ای، خیابانی، عروسکی، پانتومیم، تعزیه، جنگ، استندآپ در نظر گرفته شده است. شاخصه‌های این رواق نیز ثبت گروه نمایش و تولید نمایش است.

۲. رواق ترنج

رواق ترنج در طرح «ایران قوی» اهداف متعددی را دنبال می‌کند که کشف استعدادها و حمایت هنرمندان

مسجد محور به ویژه در حوزه هنرهای تجسمی، غنی سازی اوقات فراغت اعضای کانون ها، آموزش و آگاهی بخشی به جوانان و نوجوانان مؤمن و توانمند برای مشارکت در فرهنگ سازی جهش تولید و افزایش محصولات فرهنگی و هنری و دینی به همت بچه های مساجد کشور نمونه بارز آن به شمار می روند. البته در این رواق به موارد دیگری چون آموزش مقدماتی مجازی در رشته های بخش جشنواره، برگزاری آزمون تخصصی و ارائه گواهی به برگزیدگان، برگزاری کارگاه آموزشی به صورت حضوری نیز پرداخته می شود.

۳. رواق قلم

از آنجایی که تحقیق و پژوهش از اهمیت قابل توجهی برخوردار است و نوشتن مسیر اندیشیدن و حفظ علم است، در رواق قلم نویسندگان، شعرا و اصحاب رسانه شناسایی و معرفی می شوند و آثار نوشتاری آن ها در سطح کانون های فرهنگی هنری منتشر می شود. داستان های کوتاه و بلند، رمان، شعر کلاسیک، شعر نو، قصه نویسی، دل نوشته، خاطره نویسی از جمله بخش هایی هستند که برای این رواق در نظر گرفته شده اند. شاخصه های رواق ترنج نیز شامل ثبت اطلاعات شاعران و نویسندگان، آموزش متمرکز نویسندگی، و تولید اثر نویسندگی است.

۴. رواق کارآفرینی

در عصر مدرنیته، کارآفرینی کانون و مرکز ثقل کار و تلاش و پیشرفت است و به عنوان عامل کلیدی رشد و موتور محرک توسعه اقتصادی شناخته می شود. این در حالی است که بدون توجه به توسعه فرهنگ کارآفرینی و آموزش آن نمی توان به شاخصه های رشد و توسعه دست یافت. در رواق کارآفرینی، که ذیل شبستان نوآوری ایجاد شده است، مباحث کارآفرینی و اهمیت آن به جوانان و نوجوانان آموزش داده می شود. در واقع یکی از اهداف این رواق آموزش کارآفرینی است که با تهیه محتوای آموزشی و بارگذاری آن در سامانه بچه های مسجد دنبال شده است.

۵. رواق نور

رواق نور از رواق های دوازده گانه طرح «ایران قوی» است که با تدارک و راهبری برنامه های متنوع در پی آن است که در طول اجرای طرح، بچه های مسجد را بیش از پیش به فعالیت های متنوع قرآنی جذب کند. رواق نور در طرح «ایران قوی» به مباحث قرآنی و عترت اشاره دارد و قرار است انواع برنامه ها و فعالیت های قرآنی پوشش داده شود. قرآن، عترت، احکام، اخلاق، ثبت و به روزرسانی طرح تلاوت نور، مسابقات قرآنی و تفسیر از دیگر موضوعات رواق نور هستند که از سوی مدیران کانون های مساجد در قالب طرح ملی «ایران قوی» در سامانه بچه های مسجد دنبال می شوند.

۶. رواق کتاب

توسعه و ترویج کتاب و کتابخوانی همواره ابزاری مؤثر برای ارتقای توسعه فرهنگی کشورها به حساب می آید. ضمن اینکه، کتاب یکی از ابزارهای تفکر، رشد و پیشرفت جوامع به شمار می رود. این زبان گویای تمدن بشری، با بازگو کردن راز و رمز پیشرفت جوامع انسانی در دوره های مختلف، نقشی بی بدیل در ارتقای توسعه فرهنگی کشورها داشته است. اهمیت این موضوع نیز علت آن شده تا متولیان فرهنگی در رواق کتاب فعالیت های

متنوعی را دنبال کنند که در این میان می‌توان به ثبت و به‌روزرسانی کتابخانه‌ها در سامانه‌ی بچه‌های مسجد اشاره کرد که هدفش احراز اطلاعات هویتی کتابخانه‌های مساجد تحت پوشش ستاد فهماست. همچنین برنامه‌ریزی برای کتابخانه‌ها، تعیین ضوابط تخصیص منابع متناسب با کتابخانه‌ها اعم از منابع مالی و کتابخانه‌ای، تعیین شاخصه‌های مناسب برای ارزیابی مستمر کتابخانه‌ها، سامان‌دهی و اعطای مجوز به کتابخانه‌های مساجد، و اصلاح آمار و اطلاعات کتابداران از دیگر اقدامات این طرح است. البته ناگفته نماند که برگزاری دوره‌ی آموزش کتابداران مساجد، برگزاری طرح شبیه‌های کتاب در سه محور «انتخاب کتاب، معرفی کتاب و انس با کتاب»، ترویج فرهنگ کتاب و کتابخوانی، رونق بخشیدن به کتابخانه‌های مساجد کشور، احیای نقش کتابخانه‌های مساجد در اعتلای فرهنگ عمومی نیز در این طرح دنبال می‌شوند.

۷. رواق رسانه

امروزه با توجه به اهمیت و جایگاه بالای وسایل ارتباط جمعی در کشورها و نقش مهم و تأثیرگذار آن در مسائل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌توان از آن به‌عنوان مهم‌ترین ابزار تأثیرگذار در جامعه نام برد. «رواق رسانه» شامل بخش «تولیدات خبر و چندرسانه‌ای کانون‌ها» است. ثبت اخبار و فعالیت کانون‌های مسجدی و برگزاری دوره‌های آموزش خبرنگاری از جمله برنامه‌های این رواق‌اند که در بخش «تولیدات خبر و چندرسانه‌ای کانون‌ها» فعالیت خواهند داشت.

برگزاری دوره‌های آموزشی در استان‌ها، بازرگاری اخبار، ثبت دقیق گزارش و مستندات عملکرد کانون‌ها در سامانه‌ی بچه‌های مسجد، تعامل، همگرایی و ارتباط مستمر با دیگر استان‌ها در ثبت اخبار و تولیدات رسانه‌ای و فعالیت‌های کانون‌های مساجد از جمله اقداماتی‌اند که در رواق رسانه پیگیری می‌شوند.

۸. رواق سرود

سرود هنری انقلابی و برای مضامین انقلاب است؛ تنها هنری که در شکل‌گیری انقلاب اسلامی پیش‌تاز بوده و نقش چشمگیری در شکل‌گیری جریان‌های خاص داشته است. روح حماسی موجود در سرود نیز نقش بسزایی در انسجام بخشی جریان انقلاب داشته است، ضمن اینکه، یک هنر جمعی به شمار می‌رود. همچنین سرود هنری است که به زبانی شیوا و شیرین مفاهیم دینی مذهبی و ملی انقلابی را به همه‌ی اقشار جامعه منتقل می‌کند. در ضمن، توجه به این هنر می‌تواند کار گروهی و تیمی را برای نسل آینده به‌ویژه نوجوانان ارتقا دهد. اهمیت سرود موجب شده است ستاد «فهما» و کانون‌های مسجدی در طرح ایران قوی نگاهی ویژه به آن داشته باشند و با برگزاری جشنواره‌ها از آن حمایت کنند. البته ناگفته نماند که از آنجا که بخش قابل توجهی از کانون‌های مسجدی در مناطق روستایی فعال هستند، در رواق سرود به مناطق روستایی نگاهی ویژه شده است. از این رو، بخش روستایی در کنار بخش شهری برای این جشنواره به میدان آمده است.

بهره‌گیری از هنر سرود در این رواق هم در بُعد فرهنگی هنری و هم در بُعد سرمایه‌گذاری، کمیت و کیفیت گروه‌های سرود برای ستاد فهما اولویت ویژه‌ای دارد. البته حمایت‌هایی در دل همین «ایران قوی» برای کانون‌هایی که گروه‌های سرود و آثار بچه‌های مسجد را در این عرصه ثبت کنند در نظر گرفته شده است.

۹. رواق فیلم

استفاده از هنر فیلم بهترین ابزار برای ترویج و تبلیغ اهداف فرهنگی انقلاب اسلامی است. از این رو، رواق فیلم یکی از رواق‌های دوازده‌گانه طرح ملی ایران قوی است که می‌کوشد استعداد‌های بچه‌های مسجد در رشته‌های مختلف فیلم‌سازی را کشف و شکوفا سازد. در طرح ملی «ایران قوی»، رواق فیلم در کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، با ثبت گروه فیلم‌سازی و تولید و انتشار آثار آن‌ها، به‌عنوان فراگیرترین شبکه عهده‌دار هدایت، آموزش و انگیزه‌بخشی فعالیت‌های مرتبط با حوزه فیلم و فیلم‌سازی است. آثار فعالان این بخش شامل رشته‌های مستند، داستانی، نماهنگ، پویانمایی و فیلم‌نامه است. شاخص‌های در نظر گرفته شده برای این رواق نیز شامل ثبت گروه فیلم‌سازی و تولید فیلم کوتاه است.

۱۰. رواق فناوری

امروزه استفاده از فناوری‌های نوین نه تنها در فعالیت‌های اقتصادی بلکه در فعالیت‌های دینی و مذهبی نیز فرصت‌های جدیدی را پیش روی ما گذاشته است. در حقیقت با استفاده از چنین ابزارهایی انتقال مفاهیم دینی به راحتی انجام گرفته است و راه برای پیشرفت‌های بیشتر هموار شده است. از همین رو، اهمیت و ضرورت استفاده از فناوری‌های نوین برای ایجاد ارتباط و انتقال مفاهیم دینی مسجد محور از جمله دلایلی بود تا اعضای کانون‌های فرهنگی هنری مساجد را به رواق فناوری هدایت و تشویق کند. به همین دلیل، در گام اول، مباحث انگیزشی و تشویقی برای فعالیت کانون‌های سراسر کشور و در گام دوم، بازگذاری آثار در سامانه بچه‌های مسجد در رواق فناوری و اطلاعات عملیاتی شد.

۱۱. رواق همدلی

مساجد در برهه‌های زمانی مختلف نقش اثرگذاری بر جای گذاشته‌اند، تا جایی که این اثرگذاری امروز به ویژه در دوران بیماری کرونا بیش از گذشته محسوس است، به نوعی که می‌توان از مساجد به‌عنوان ثقل و مرکزیت و مأمّن و پناه مردم یاد کرد.

این روزها که تبعات اقتصادی بیماری کرونا آسیب‌های قابل توجهی را متوجه برخی از خانواده‌ها کرده و آن‌ها را از معیشت محروم کرده است، بچه‌های مسجد با قوای هرچه بیشتر به میدان آمده‌اند تا با کمک‌های مؤمنانه خود بار ناشی از مشکلات اقتصادی را از دوش اقشار آسیب‌پذیر جامعه بردارند. به همین دلیل در رواقی که به نام همدلی نام‌گذاری شده است، اقدامات قابل توجهی را برنامه‌ریزی کرده‌اند که از آن جمله می‌توان به ارائه خدمات مورد نیاز به خانواده‌های آسیب‌دیده در قالب سبد ارزاق اشاره کرد. نکته مهم‌تر اینکه، این گروه از بچه‌های مسجد بدون توجه به مذهب و قومیت نیازمندان در رزمایش‌های همدلی حضور یافته‌اند. این اتفاقات، که از سوی کانون‌های مساجد در حال انجام‌اند، زمینه ایجاد همدلی بیشتر در میان مردم را فراهم کرده‌اند. بچه‌های مسجد در رواق همدلی حتی از پرنسپل کادر درمان نیز غافل نبوده و در حد توان خود سعی داشته‌اند از زحمات کسانی که در خط مقدم مبارزه با ویروس کرونا فعالیت می‌کنند نیز قدردانی کنند.

۱۲. رواق دانش

ثبت و نمایش گزارش‌ها، فعالیت‌های علمی و آموزشی مسجد با بهره‌مندی از دانش علمی و تجربی اعضای کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در طرح ملی «ایران قوی» ذیل رواق دانش صورت می‌گیرد. رواق دانش بر علم‌آموزی و تولید علم شاخص، شرکت در دوره آموزشی تربیت مربی کودک فهما، سحاب (ثبت ایده و طرح)، و شرکت در دوره‌های آموزشی عمومی متمرکز است. بحث مهدهای کودک نیز از دیگر محورهایی است که ذیل رواق دانش تعریف شده است.

رواق‌هایی که به آن‌ها اشاره شد هر کدام به یک استان اختصاص دارد. انتخاب استان‌ها نیز بر اساس ظرفیت‌ها و امتیازات سال گذشته در پایتخت فهما و ظرفیت آن‌ها صورت گرفته است. برای نمونه، استان خراسان رضوی به دلیل امتیاز بالا در حوزه قرآن به عنوان معین رواق «نور»، استان تهران نیز به دلیل کمک‌های مؤمنانه بچه‌های تهران به عنوان رواق «همدلی»، و استان کرمانشاه به دلیل ظرفیت‌های بالا در موضوع اطلاع‌رسانی و پوشش اخبار به عنوان معین رواق «رسانه» انتخاب شده‌اند. عناوین این رواق‌ها و نام استان‌ها به شرح جدول ذیل است:

ردیف	نام استان	نام رواق
۱	خراسان رضوی	نور
۲	چهارمحال و بختیاری	کتاب
۳	قم	دانش
۴	تهران	همدلی
۵	فارس	رسانه
۶	هرمزگان	سرود
۷	گلستان	فیلم
۸	البرز	نمایش
۹	اردبیل	ترنج
۱۰	یزد	قلم
۱۱	اصفهان	کارآفرینی
۱۲	خراسان جنوبی	فناوری

شبستان‌های «ایران قوی»

اما نام‌گذاری «شبستان» برای طرح «ایران قوی»، که «فرهنگ»، «هنر» و «نوآوری» را در زیرمجموعه خود جای داده، به این دلیل است که هریک از عرصه‌های فرهنگ، هنر، نوآوری همانند بنای مستحکمی هستند که می‌تواند دروازه ورود به مهندسی فرهنگی مساجد قلمداد شود. ضمن اینکه، نقطه اتصال دنیا به آخرت و گذر از زندگی مادی به ملکوت اتصال با خدا به شمار می‌رود. این در حالی است که «شبستان» اولین مکان حضور نمازگزار در مسجد است که از یک سو، به آبادانی دنیا و از سوی

دیگر، به عمران آخرت نظر دارد. «شبستان» یکی از شاخص‌ترین عناصر معماری در مساجد سنتی است که به لحاظ ساختاری و کالبدی از جایگاهی مهم برخوردار است. در عرصه شبستان فرهنگ ۵ رواق، در شبستان هنر ۵ رواق، و در شبستان نوآوری ۲ رواق طراحی شده‌اند که اعضای کانون‌ها باید ذیل این ۱۲ رواق فعالیت‌های خود را در سامانه بچه‌های مسجد ثبت کنند.

شبستان فرهنگ

شبستان فرهنگ نشان‌دهنده برنامه‌های فرهنگی کانون‌هاست و فعالیت‌های آن ذیل پنج رواق نور، دانش، کتاب، همدلی و رسانه تقسیم می‌شود. ضمن اینکه، این شبستان در سامانه «فهما» به محلی برای ثبت گزارش فعالیت‌های کانون‌ها با رویکرد فرهنگی اجتماعی درآمده است و به موضوعاتی چون قرآن و عترت، اخلاق، عقاید، علم و علم‌آموزی، کتابخوانی و اطلاع‌رسانی، ارتباطات، تکریم، سلامت اجتماعی ذیل عناوین رواق‌های نور، دانش، همدلی، کتاب و رسانه پرداخته است.

شبستان هنر

آمیختگی مسجد و هنر از ابتدا نشانه‌ای بر نقش هنر در انتقال پیام مسجد بوده است. در واقع، مسجد مجموعه‌ای از هنرهای گوناگونی است که روی هم رفته فضا و مکان خاصی را پدید آورده‌اند؛ فضا و مکانی که برای ارتباط میان خدا و خلق خدا ایجاد شده است. بنابراین، از آنجایی که مسجد پایگاه اجتماعی مسلمانان به شمار می‌آید، به تزئین آن توجه خاص شده است و می‌توان گفت اولین جایگاه تجلی هنر اسلامی مسجد بوده است. از این رو، عمده موضوعاتی که در شبستان فرهنگ مطرح می‌شوند در این شبستان به زبان هنر به مخاطبان منتقل می‌شوند. توجه به اهمیت هنر دینی در جامعه و تقویت کارکرد هنری مساجد از اهدافی هستند که این شبستان دنبال می‌کند.

علاوه بر این، در این شبستان قرار است خلاقیت‌های هنری بچه‌های مسجد کشف و شکوفا شوند و آثار هنری آن‌ها ارتقا پیدا کنند. ضمن اینکه، استفاده از محصولات هنری دین‌محور و جاذبه‌آفرینی در مسجد بیش از گذشته رونق گیرد. فعالیت‌های شبستان هنر ذیل پنج رواق سرود، نمایش، فیلم، ترنج، قلم تقسیم می‌شود. در واقع این شبستان محلی برای ثبت گزارش فعالیت‌های کانون با رویکرد هنری در موضوعات قرآنی، ارزشی، و مناسبت‌های ملی و مذهبی است.

شبستان نوآوری

یکی از مواردی که در گسترش مفاهیم دینی کاربرد بسزایی دارد و می‌توان از آن به خوبی بهره برد استفاده از ابزارهای فناوری است. از این رو در شبستان نوآوری قرار است برای تحقق این هدف، سطح دانش مجازی افزایش پیدا کند و بیشتر از ابزارهای نوین فناوری اطلاعات و ارتباطات بهره برده شود. به عبارت دیگر، با چنین رویکردی، با حضور هدفمند بچه‌های مسجد در فضای مجازی، هم محتوای دینی به لحاظ کمی و کیفی گسترش پیدا می‌کند و هم شبکه ارتباط مسجد و افزایش حضور نسل جوان در مسجد تقویت می‌شود.

فعالیت‌های این شبستان ذیل دو رواق کارآفرینی و فناوری دیجیتال دسته‌بندی می‌شود. این شبستان نیز محلی برای ثبت گزارش فعالیت‌های کانون با رویکرد نوآورانه و خلاقانه در موضوعات تولید، اشتغال، فناوری ارتباطات و اطلاعات است.

رقابت تنگاتنگ کانون‌ها در «ایران قوی»

در طرح ملی «ایران قوی» کانون‌ها با یکدیگر رقابت هم داشتند، آن‌هم از نوع رقابت تنگاتنگ، به طوری که براساس آمارهای ارائه شده، از مجموع کانون‌های ثبت شده موجود در کشور، نزدیک ۲۲ هزار کانون در چنین رقابت‌هایی شرکت داشته‌اند و نزدیک به ۱۶ هزار اثر را در قالب طرح ملی «ایران قوی» ارسال کرده‌اند. براساس اعلام مسئولان ستاد «فهما»، انگیزه خلق این آثار راه‌اندازی یک پرتال جامع از سال ۹۶ بود؛ پرتالی که پل ارتباط مجازی بین مسئولان و بچه‌های مساجد شد. در بحران کرونا نیز بستر فضای مجازی آماده بود و ارتباطات با بچه‌های مسجد از طریق سامانه مسجد حفظ شد و نسبت همراهی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در سال ۹۹ به نسبت سال ۹۸ چهار برابر شد. جریان رقابتی در طرح ملی ایران قوی فرصتی برای ثبت برنامه‌ها، فعالیت‌ها و همچنین معرفی کانون در فضای مجازی فراهم آورده است و رویداد ملی «فهما» گفتمان جدیدی را در کشور به راه انداخته است. کانون‌های منتخب در رواق‌های دوازده‌گانه طرح ملی ایران قوی در سال ۹۹ - شامل ۱۲ کانون با رتبه برتر، ۲۵ کانون با رتبه شایسته تقدیر ویژه و ۷۵ کانون با رتبه شایسته تقدیر - براساس نظر هیئت داوران معرفی شدند که به برخی از آن‌ها در جدول ذیل اشاره شده است:

کانون‌های منتخب در رواق‌های دوازده‌گانه طرح ملی ایران قوی

ردیف	استان	نام کانون	نوع رواق
۱	بوشهر	شاه خراسان	دانش
۲	امام محمدباقر (ع)	خراسان رضوی	نور
۳	امام جعفر صادق (ع)	فارس	سرود
۴	ولیعصر (عج)	کرمان	ترنج
۵	الهادی (ع)	اردبیل	فیلم
۶	معراج الصالحین	اصفهان	رسانه
۷	منتظران ولیعصر (عج)	البرز	همدلی
۸	انصارالزینب (س)	گیلان	کتاب
۹	ثارالله (ع)	اردبیل	قلم
۱۰	صاحب‌الزمان (عج)	لرستان	نمایش
۱۱	امام زمان (عج)	مازندران	فناوری
۱۲	شهید علی گرائیلی	مازندران	کارآفرینی

فصل هفتم: «ایران قوی»: محک فعالان فرهنگی | ۴۹

کانون‌های منتخب در شبکهٔ رابطان طرح ملی ایران قوی (فهما ۹۹)

ردیف	استان	نام کانون
۱	اردبیل	شهدای قره قاسملو
۲	اصفهان	حضرت اباعبدالله (ع)
۳	چهارمحال و بختیاری	انصارالحسین (ع)
۴	امام حسن مجتبی (ع)	خراسان جنوبی
۵	جوادالائمه (ع)	قزوین
۶	حضرت ابوالفضل العباس (ع)	قم
۷	رقیه خاتون (س)	گیلان
۸	کوثر	مرکزی
۹	امام علی بن ابیطالب (ع)	هرمزگان (منطقهٔ آزاد قشم)
۱۰	پیروان ولایت	یزد

فصل هشتم: چالش‌های طرح «فهما»

در پسِ موفقیت‌های «فهما»، چالش‌هایی نیز متوجه آن بوده است، تا جایی که بر اساس گفتهٔ مسئولان، پایین بودن سرعت اینترنت و در دسترس نبودن آن مشکلی است که همچنان به قوت خود باقی مانده است. علاوه بر این، نبود رایانه در برخی مساجد نیز بر مشکلات موجود اضافه کرده است. کمبود اعتبارات اما مسئلهٔ دیگری از نگاه متولیان ستاد «فهما» است که نیازمند رسیدگی از سوی نهادهای دولتی است. این چالش‌ها در حالی مطرح می‌شوند که به گفتهٔ رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور، در بودجهٔ سال ۹۹، رقم ۸۰ میلیارد تومان برای کانون‌های مساجد پیشنهاد شد که در نهایت ۶۰ میلیارد مصوب شد و نزدیک به ۳۰ میلیارد اختصاص پیدا کرده است.

کرونا؛ فرصت یا تهدید

شیوع بیماری کرونا و محدودیت‌های اعمال شده از سوی مسئولان برای کاهش این بیماری بسیاری از تجمعات را محدود و تعطیل کرد. اما آنجا که مسجد نهادی تعطیل بردار نیست و هنر بچه‌های مسجد از گذشته تا کنون همیشه بر این اصل استوار بوده است که هر تهدیدی را به فرصت تبدیل کنند، ویروس کرونا که در ظاهر تهدید بود به فرصتی برای توسعهٔ خدمت‌رسانی به اقشار مختلف جامعه تبدیل شد. این عوامل دست به دست هم داد تا از همان ابتدای شیوع این بیماری، بچه‌های مسجد در خط مقدم کمک به آسیب‌دیدگان کرونا قرار بگیرند. به عنوان مثال، کانون فرهنگی هنری حضرت خدیجه (س) در استان قم، که جزء کانون‌های مساجد برتر «فهما» در سال ۹۸ بود، با همراهی خیرین در طول یک سال اخیر بالغ بر ۱۹ میلیارد تومان جذب منابع مردمی داشته است و اقدام به توزیع مایحتاج غذایی از جمله گوشت قربانی به خانواده‌های مستمند در سراسر کشور کرده است. ضمن اینکه این کانون در عرصه‌های اجتماعی نیز خدمات گسترده‌ای انجام داده است.

از همین رو، سید عباس صالحی، وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، با بیان اینکه در دوران کرونا بسیاری از مجموعه‌ها به جای توسعهٔ کار به دنبال حیات خود بودند، گفته است: «کانون‌های فرهنگی هنری مساجد با آینده‌نگری توانستند با یک شبکه‌سازی و ساختارسازی درست نه تنها حیات خود در دوران کرونا را تضمین کنند، بلکه به توسعه در برخی از بخش‌ها نیز بپردازند».

به گفتهٔ او، این کانون‌ها با هدف انسجام بخشی، یعنی ایجاد شبکهٔ «فهما»، توانستند کانون‌هایی را که در طول این ۲۷ سال منسجم نبودند در یک شبکه انسجام ببخشند.

شبکه ملی «فهما» فرصتی را ایجاد کرد تا کار در کانون‌ها با سرعت بیشتری پیش برود، چرا که پیش از این برخی از مساجد یا فاقد کانون بودند و یا کرکره‌شان پایین بود که با این شبکه‌سازی در ایام کرونا با آسیب کمتری روبه‌رو بودند.

دکترارزانی نیز در گفت‌وگو با نویسنده این گزارش تأکید دارد که قبل از بیماری کرونا استقبال چندانی از کانون‌ها صورت نگرفته بود، اما با شروع کرونا، فعالیت در کانون‌ها به یک ضرورت تبدیل شد. به بیانی دیگر، قبل از بیماری کرونا فعالیت در این کانون‌ها مستحب بود، اما بعد از آن واجب شد. کانون‌های مساجد در دوران کرونا با بهره‌گیری از امکاناتی که در اختیارشان بود برای گندزدایی و مقابله با ویروس پای کار آمدند و با ضدعفونی معابر، توزیع بسته‌های بهداشتی و معیشتی، و اطلاع‌رسانی به موقع تلاش کردند از شیوع و انتقال بیشتر این ویروس جلوگیری شود و در ادامه راه، با انجام فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی و... در فضای مجازی برای کمک به مقابله با کرونا وارد میدان شدند و اکنون هم در طرح «ایران قوی» برای کاهش آسیب‌ها و افزایش مشارکت‌ها پای کار هستند.

کلام آخر

نهالی که حدود سه دهه پیش در زمین فرهنگی این مرز و بوم کاشته شد اینک به درختی تنومند با شاخ و برگ‌های حیات‌بخش و سرزنده تبدیل شده که ۲۶ هزار کانون و بیش از دو میلیون عضو دارد. یادگیری تعالیم دینی و قرآنی تا آموزش زبان‌های خارجی و برنامه‌های تفریحی، ورزشی، علمی، سرگرمی، هنری، مهارتی، خلاقیت و نوآوری جزء خدمات فرهنگی این مجموعه محسوب می‌شوند. این راه خدایسندانه به همت فرهنگیان خداجوی همچنان ادامه پیدا خواهد کرد تا قدامت این درخت تنومندتر و بلندتر شود.

«كشِجْرَةً طَيِّبَةً أُصْلُهَا ثَابِتٌ وَفُرْعَاهَا فِي السَّمَاءِ؛ درختی پاك است که ریشه‌اش استوار و شاخه‌اش در آسمان است» (سوره ابراهیم، آیه ۲۴، ترجمه محمد مهدی فولادوند).